

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra Blízkého východu

Bakalářská práce

Vojtěch Hofman

**Gilánské hnutí džangalí a osobnost Mírzy Kúčik Chána v pamětech Jana
Koláře**

The Gilani Jangali Movement and Mirza Kuchik Khan's personality in Jan
Kolář's memoirs

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat PhDr. Zuzaně Kříhové, Ph.D. za vedení práce a za milý přístup během studia. Také chci poděkovat svým blízkým, kteří mě během psaní této práce podporovali.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 20.prosince 2024

Vojtěch Hofman

Abstrakt

Tato bakalářská práce analyzuje povstalecké hnutí džangalí, které působilo v íránské provincii Gílán v letech 1915–1921 pod vedením vůdčí osobnosti Mírzy Kúčik chána. Práce se zaměřuje na klíčové aspekty hnutí, jeho ideologii, organizační strukturu a historické okolnosti vedoucí k jeho vzestupu i konečnému potlačení. Významnou částí analýzy jsou paměti českého inženýra Jana Koláře (*Na vlnách revoluce v zemi věčných ohňů*), který strávil několik měsíců po boku Mírzy Kúčik chána. Práce porovnává Kolářovu reflexi hnutí s poznatky současné historiografie v perštině a angličtině, přičemž se soustředí na tři hlavní otázky: 1) jaké faktory přispěly ke konci hnutí džangalí, 2) charakterové rysy a role Mírzy Kúčik chána a 3) význam blízkých spojenců v rámci hnutí. Kritická obsahová analýza Kolářových pamětí, doplněná o sekundární literaturu, poskytuje komplexní pohled na hnutí džangalí v kontextu politického a společenského vývoje Íránu v první polovině 20. století.

Klíčová slova: Persie|Kadžárovci|Jan Kolář|hnutí džangalí|Mírzá Kúčik chán|Gílán|konstituční revoluce v Persii|bolševici|Rezám chán

Abstract

This bachelor's thesis analyzes the Jangal movement, which operated in the Iranian province of Gilan between 1915 and 1921 under the leadership of Mirza Kuchik Khan. The work focuses on key aspects of the movement, including its ideology, organizational structure, and the historical circumstances that led to its rise and eventual suppression. A significant part of the analysis is based on the memoirs of Czech engineer Jan Kolář (*On the Waves of Revolution in the Land of Eternal Fires*), who spent several months alongside Mirza Kuchik Khan. The thesis compares Kolář's reflections on the movement with insights from contemporary historiography in Persian and English, focusing on three main questions: 1) What factors contributed to the end of the Jangal movement? 2) What were the character traits and role of Mirza Kuchik Khan? 3) What was the significance of close allies within the movement? A critical content analysis of Kolář's memoirs, supplemented by secondary literature, provides a comprehensive view of the Jangal movement within the context of Iran's political and social developments in the first half of the 20th century.

Keywords: Persia|Qajars|Jan Kolář|Jangali Movement|Mirza Kuchik Khan|Gilan|Constitutional Revolution in Persia|Bolsheviks|Reza Khan

Obsah

Poznámka.....	7
Úvod.....	8
Cíl a struktura práce.....	9
Metodologie.....	9
Stav bádání.....	11
1.Persie během 19.století a konstituční revoluce.....	13
Kádžárovský stát.....	13
Rusko-perské války a jejich důsledky.....	14
Koncesní systém.....	15
Konstituční revoluce v Persii (1905–1911).....	15
První světová válka.....	17
2.Hnutí Džangalí.....	19
Myšlenky a cíle hnutí.....	19
Organizační struktura.....	19
Svědectví Koláře.....	20
Mírzá Kučík chán a hnutí džangalí: Ideály, působení a konflikty.....	20
Hnutí džangalí: Počátky a ideály.....	21
Role Hejdar chána a vyjednávání v Gílánu.....	23
3.Jan Kolář.....	26
Vzdělání a život do začátku první světové války.....	26
Kavkazské zkušenosti: Batumi a Baku.....	26
Persie a cesta zpět.....	28
4.Praktická část.....	30
Kolářův popis hnutí džangalí a vývoj jeho působení.....	30

Události vedoucí k potlačení hnutí džangalí.....	32
Charakteristika osobnosti Mírzy Kučik chána:.....	34
Role blízkých spojenců Mírzy Kúčik Chána	39
Hauck.....	39
Hasan chán.....	41
Jusuf chán Šefti a Chalil Churban: Klíčové postavy hnutí džangalí.....	44
Evropané	45
Neidentifikované osoby	47
Zhodnocení praktické části	48
Závěr	50
Seznam literatury	52

Poznámka

Perštinu přepisuji na základě zvukové podoby slov. Například perské písmeno qáf (ق) přepisuji jako “k”. Názvy Írán a Persie používám synonymně. Výňatky z paměti Jana Koláře zůstaly beze změn a nebyla na nich provedena žádná úprava.

Úvod

Hnutí džangalí představuje jedno z významných povstaleckých hnutí, která formovala moderní dějiny Íránu v období politické nestability a koloniálních tlaků v první polovině 20. století. Vznik tohoto hnutí, jeho vzestup i konečný pád jsou těsně spjaty s osobností jeho vůdce, Mírzy Kúčik chána, jenž se stal symbolem odporu proti zahraniční okupaci a slabosti centrální vlády. Džangalí bojovníci, působící převážně v provincii Gílán, zformovali v letech 1915–1921 hnutí, které reagovalo na dopady první světové války, okupaci Íránu cizími mocnostmi i vnitřní politický chaos. Přestože se džangalí dočasně stali významnou regionální silou a ovládli nejen Gílán, ale i části sousedních provincií, jejich snaha o politickou a sociální změnu nakonec ztroskotala. Pochopení příčin tohoto neúspěchu, stejně jako reflexe ideového a organizačního charakteru hnutí, je klíčové pro hlubší pochopení této kapitoly íránské moderní historie.

Osobnost Mírzy Kúčik chána, jeho motivy, strategie a role v událostech hnutí džangalí byly předmětem zájmu řady historiků, obzvláště v rámci íránské a anglofonní historiografie. Nicméně český pohled na tuto problematiku zůstává nedostatečně prozkoumaný, a přitom nabízí unikátní perspektivu, zejména prostřednictvím vzpomínek českého inženýra Jana Koláře. Kolář strávil několik měsíců po boku Mírzy Kúčik chána v Gílánu a ve svých pozoruhodných pamětech, vydaných posmrtně pod názvem *Na vlnách revoluce v zemi věčných ohňů*, zachytil nejen své osobní zážitky, ale také cenné postřehy o hnutí džangalí a jeho vůdci. Tyto paměti, ač subjektivní a časově omezené, představují důležitý historický pramen, který nabízí pohled na události očima přímého účastníka stojícího mimo íránský kulturní a politický kontext.

Tato práce si klade za cíl analyzovat hnutí džangalí prostřednictvím kritického zkoumání Kolářových pamětí a jejich srovnání se současnými historiografickými pohledy. Zaměří se na klíčové otázky spojené s faktory vedoucími k porážce hnutí, charakteristiku Mírzy Kúčik chána i roli jeho blízkých spolupracovníků. Díky obsahové analýze Kolářových zápisků a jejich komparaci se sekundární literaturou v perštině a angličtině bude možné vytvořit komplexnější obraz nejen o samotném hnutí, ale také o způsobu, jakým bylo toto hnutí vnímáno očima zahraničního svědka. Práce tak usiluje nejen o přínos k pochopení historie džangalí, ale i o širší reflexi, jakým způsobem vznikají a přetvářejí se historické narativy o povstaleckých hnutích v různých kulturních a politických kontextech.

Cíl a struktura práce

Tato bakalářská práce se zaměřuje na analýzu povstaleckého hnutí džangalí, které hrálo významnou roli v íránské provincii Gílán v letech 1915–1921, s důrazem na osobnost jeho vůdce, Mírzy Kúčik chána. Hlavním cílem této práce je porovnat reflexi českého inženýra Jana Koláře, zachycenou v jeho pamětech *Na vlnách revoluce v zemi věčných ohňů*, s poznatky moderní historiografie v perštině a angličtině. Práce usiluje o zodpovězení otázky, jaké klíčové faktory vedly k potlačení tohoto hnutí a zda Kolář ve svých pamětech tyto faktory rozpoznal a reflektoval.

Kolářovy paměti budou podrobeny kritické obsahové analýze, která se zaměří na jazykové, ideologické a historické aspekty tohoto dokumentu. Pro účely analýzy budou Kolářovy poznámky roztrženy do tří hlavních tematických okruhů:

- Události a procesy vedoucí k potlačení hnutí džangalí.
- Charakteristika osobnosti Mírzy Kúčik chána a jeho role v hnutí.
- Úloha blízkých spolupracovníků Mírzy Kúčik chána v rámci hnutí a jejich vliv na jeho vývoj.

Následně budou výsledky této analýzy komparovány s informacemi a interpretacemi obsaženými v sekundární literatuře v perštině a angličtině. Tento přístup umožní vytvořit komplexní obraz o hnutí džangalí a jeho vnímání nejen očima přímého zahraničního svědka, ale i v kontextu moderní historiografie.

Práce je koncipována tak, aby přispěla nejen k hlubšímu poznání historie hnutí džangalí a osobnosti Mírzy Kúčik chána, ale také k pochopení, jak různé kulturní a ideologické kontexty ovlivňují utváření a přetváření historických narativů. Tento přístup by měl umožnit lepší pochopení nejen samotného hnutí, ale i širších mechanismů, které formují historickou paměť a identitu.

Metodologie

Pro tuto práci byla zvolena metodologie kombinující tři teoretické přístupy: kritickou diskurzivní analýzu (CDA) podle Teuna van Dijka, teorii sociálních revolucí podle Thedy Skocpolové a teorii imaginárních společenství od Benedicta Andersona. Tyto přístupy umožňují komplexní zmapování nejen diskurzivní roviny hnutí džangalí, ale i strukturálních a ideologických faktorů, které ovlivnily jeho vývoj a konečný zánik.

Kritická diskurzivní analýza (CDA)

Kritická diskurzivní analýza, jak ji popisuje Teun van Dijk ve své knize *Discourse and Power* (2008), zkoumá, jak jazyk odráží a posiluje mocenské vztahy, ideologie a sociální nerovnosti ve společnosti. Tento přístup se zaměřuje na to, jak mocenské struktury využívají diskurz k udržování dominance a jak jsou ideologie reprodukovány prostřednictvím textů a mluvených projevů. CDA zdůrazňuje propojení mezi jazykem, mocí a společenskými strukturami, čímž odhaluje, jak jazykové prostředky slouží k upevnění nerovností.

V této práci bude CDA využita k analýze Kolářových pamětí, přičemž cílem je identifikovat, jakým způsobem byly prostřednictvím jazyka reprezentovány klíčové události, postavy a myšlenky hnutí džangalí. Budou zkoumány zejména formy a strategie jazykového vyjádření, které Kolář použil, aby popsal Mírzu Kúčik Chána, jeho spolupracovníky a jejich cíle. Zvláštní pozornost bude věnována tomu, zda a jak paměti sloužily k legitimizaci určitých ideologických postojů a k mobilizaci podpory pro hnutí.

Teorie sociálních revolucí podle Thedy Skocpolové

Theda Skocpolová ve své knize *States and Social Revolutions* (1979) tvrdí, že revoluce nevznikají primárně na základě ideologií nebo revolučního diskurzu, ale jsou důsledkem strukturálních faktorů, jako jsou slabost státní správy, vnější tlaky a třídní konflikty. Podle Skocpolové revoluční diskurz spíše odráží reakci různých skupin na hlubší sociálně-ekonomické a politické změny, než aby byl sám o sobě příčinou revoluce (Skocpol, 1979, s. 23).

Tento přístup bude v práci aplikován při zkoumání strukturálních faktorů vedoucích ke vzniku a pádu hnutí džangalí. Zvláštní důraz bude kladen na geopolitický kontext první světové války, koloniální ambice velmocí a slabost centrální iránské vlády. Klíčovou otázkou bude, zda a jak tyto strukturální tlaky formovaly průběh povstání a jak jsou tyto faktory reflektovány v Kolářových pamětech. Skocpolová rovněž zdůrazňuje důležitost mezinárodních tlaků a vojenské zaostalosti států, což bude využito při analýze role zahraničních mocností v potlačení hnutí (Skocpol, 1979, s. 24).

Teorie imaginárních společenství podle Benedicta Andersona

Benedict Anderson ve své klíčové práci *Imagined Communities* (2016) definuje národy jako imaginární společenství, která vznikají díky sdílené představě o jejich existenci. Nacionalistický diskurz podle Andersona není přirozený, ale je výsledkem moderních historicko-kulturních procesů, jako je rozvoj tisku a standardizace jazyků (Anderson, 2016, s.

6). Nacionalismus umožňuje propojení lidí, kteří se nikdy osobně nesečkali, prostřednictvím sdílené identity a loajality k národu.

V této práci bude Andersonova teorie aplikována při analýze nacionalistického diskurzu v hnutí džangalí. Zvláštní pozornost bude věnována tomu, zda a jak Mírza Kúčik chán využíval nacionalistické myšlenky k mobilizaci svých podporovatelů a vytváření kolektivní identity. Budou zkoumány prvky nacionalismu v Kolářových pamětech a jejich souvislost s dobovým geopolitickým kontextem. Andersonova teorie poskytne rámec pro pochopení toho, jak se nacionalistické myšlenky mohly stát důležitým nástrojem politické mobilizace v období koloniálního tlaku (Anderson, 2016, s. 44).

Stav bádání

Primárním pramenem této bakalářské práce je kniha Na vlnách revoluce v zemi věčných ohňů od českého inženýra Jana Koláře. Nejvýznamnější částí této knihy pro účely této práce je kapitola „U Kúčik chána“, v níž autor popisuje své zkušenosti s Mírzou Kúčik chánem a dalšími členy hnutí džangalí, stejně jako okolnosti svého působení v provincii Gílán. Kolářovy vzpomínky jsou cenným historickým pramenem, protože poskytují pohled zahraničního účastníka na důležité události moderních íránských dějin. Kniha byla také přeložena do perštiny Rezou Mírčím a vydána pod názvem Bigáne-jí dar kenár-e Kučik chán (Cizinec nablízku Kučik chánovi) a v současnosti existuje již třetí vydání tohoto překladu. Fotografie Jana Koláře je dokonce vystavena v muzeu Kúčik chána v Raštu, což svědčí o jeho významu pro poznání historie hnutí džangalí z íránského pohledu. Přesto se mi během mého bádání nepodařilo nalézt žádné stopy po tom, že by Kolářovy paměti byly na akademické úrovni v Íránu kriticky zkoumány.

Kolářova kniha v českém prostředí vyšla pouze jednou, a její obsah stručně shrnul íránista Jiří Bečka v článku „Čech v íránském povstání roku 1921“ (Slovanský přehled, 1991, s. 174–176). Tento článek popisuje nejen interakce Koláře s Kúčik chánem, ale také okolnosti jeho smrti. Bečka však neprovádí detailní analýzu obsahu pamětí, ale spíše poskytuje obecný přehled. V české historiografii tak dosud neexistuje podrobná analýza Kolářovy knihy, což otevírá prostor pro další výzkum.

Pokud jde o sekundární literaturu, významnou publikací v perštině je kniha Sardár-e džangal od Ebrahíma Fachrájího, který byl přímým účastníkem hnutí džangalí a zastával funkci komisaře pro kulturu v jeho společné vládě s komunisty. Fachrájího svědectví přináší cenný pohled na politické a ideologické aspekty hnutí džangalí, přičemž autor díky svému postavení disponoval hlubším vhledem do tehdejšího vývoje (Fachrájí, 1940).

Z britských pramenů je relevantní kniha *The Adventures of Dunsterforce* generála Lionela Dunsterville, který vedl od prosince 1917 do září 1918 vojenskou jednotku Dunsterforce operující v oblasti Gílánu. Autor ve své knize popisuje vojenské operace proti džangalí bojovníkům a analyzuje politickou situaci v regionu, přičemž se o Kúčik chánovi vyjadřuje převážně negativně. Toto dílo představuje důležitý pohled z perspektivy britských okupačních sil (Dunsterville, 1920).

Velice podrobné a analytické zpracování hnutí džangalí nabízí kniha *The Soviet Socialist Republic of Iran, 1920–1921: Birth of the Trauma* od Cosroe Chaqueriho (Chosró Šákerí). Autor se zaměřuje na propojení levicových a národních hnutí v Íránu a analyzuje jejich interakce s geopolitickými silami, přičemž čerpá z bohatého množství primárních zdrojů. Přestože kniha obsahuje obrovské množství informací, autor občas upřednostňuje kvantitu před přehledností, což může komplikovat čtenářovo pochopení některých aspektů (Chaqueri, 1995).

Další cenné zdroje pro pochopení širšího historického kontextu zahrnují knihy *Iran and the First World War: Battleground of the Great Powers* a *Iran in the 20th Century: Historiography and Political Culture* od Touraje Atabakího. Atabaki se ve své práci dlouhodobě věnuje moderním dějinám Íránu, jeho publikace však obsahují pouze okrajové informace o hnutí džangalí (Atabaki, 2006). Stephanie Cronin ve své knize *Reformers and Revolutionaries in Modern Iran: New Perspectives on the Iranian Left* zkoumá vztahy mezi džangalí a levicovými hnutími a navazuje na článek Pezhmanna Dailámího „*The Bolsheviks and the Jangali Revolutionary Movement, 1915–1920*“, který se věnuje dynamice spolupráce mezi džangalí a bolševiky. Obě publikace však nedisponují hlubokou analýzou nacionalistického diskurzu v hnutí džangalí (Cronin, 2004; Dailami, 1990).

Z íránské historiografie je klíčovým dílem také *Taríh-e mašrúte-je Írán* (Historie íránské konstituční revoluce) od Ahmada Kasravího. I když kniha významně přispěla k pochopení vývoje íránské revoluce, její interpretace je ovlivněna dobovým nacionalistickým diskurzem a také její značnou nepřehledností. Například postrádá obsah a spíše se zaměřuje na osudy jednotlivců spjatých s revolučním úsilím. (Kasraví, 1940).

1. Persie během 19. století a konstituční revoluce

V 19. století se Persie nacházela v období velkých proměn a výzev, které měly zásadní vliv na její politický, sociální a ekonomický vývoj. Nástup dynastie Kádžárovců v roce 1796 znamenal sjednocení politické moci pod jedním panovníkem po dlouhém období nestability a roztržitého státu. Tato konsolidace státu však nepřinesla zásadní změny ve fungování státní správy, což vedlo k přetrvávajícím problémům, jako byla korupce, neefektivní výběr daní a nerovnoměrné rozvrstvení moci. Následující přehled se zaměřuje na hlavní charakteristiky státní správy a socioekonomických struktur v Persii během kádžárovského období, přičemž se dotýká také příčin, které vedly ke konstituční revoluci na počátku 20. století.

Kádžárovský stát

Prvním panovníkem Kádžárovské dynastie se stal Agá Muhammad chán, který v roce 1796 usedl na perský trůn. Po dlouhém období politické roztržitého státu se mu podařilo sjednotit zemi pod svou vládou, přičemž za své sídelní město zvolil Teherán. Tento krok měl symbolizovat centralizaci moci, avšak reálná správa země zůstala nadále neefektivní a zatížená korupcí (Bakhash, 1971, s. 147).

Jedním z klíčových prvků státní správy byl systém držby půdy. Půda byla oficiálně majetkem šáha, který ji propůjčoval jednotlivcům k užívání. Tito správci, kteří půdu dostali do správy, byli zároveň pověřeni výběrem daní. Tento systém však byl značně neefektivní a často vedl k zneužívání moci ze strany výběřčích. Hlavním příjmem státní pokladny byla daň z půdy, jejíž výše nebyla jednotná, nýbrž se lišila v závislosti na geografických podmínkách daného regionu. Kromě toho stát občas vybíral mimořádné daně, například k pokrytí nákladů na královské svatby, vojenské výpravy nebo výplaty žoldu vojákům. Tyto mimořádné daně však často končily v kapsách výběřčích, což dále podkopávalo důvěru obyvatelstva ve státní správu (Bakhash, 1971, s. 147).

Korupce a nepotismus byly dalšími klíčovými aspekty, které negativně ovlivňovaly správu země. Státní funkce byly často dědičné, případně je bylo možné získat prostřednictvím aukce, kdy pozici získal ten, kdo nabídl nejvyšší částku. Tento systém nejenže zvýhodňoval bohaté elity, ale také přispíval k nekompetentnosti státního aparátu. Největší dopady tohoto nespravedlivého a korupčního systému neslo rolnictvo, které bylo ekonomicky nejvíce zatíženo a zároveň mělo nejméně možností ovlivnit státní politiku (Bakhash, 1971, s. 147).

Kádžárovská dynastie nebyla schopna reagovat na narůstající sociální a ekonomické problémy ani na tlak ze strany zahraničních velmocí. Rostoucí nespokojenost se státním

aparát, korupcí a zhoršující se ekonomickou situací vedla postupně k většímu zapojení intelektuálních a politických hnutí, která požadovala reformy. Tyto procesy nakonec vyústily v konstituční revoluci na počátku 20. století, která představuje důležitý předěl v moderních dějinách Persie.

Persie během 19. století čelila hlubokým strukturálním problémům, které pramenily z neefektivní správy státu, korupce a silné závislosti na feudálním systému. Slabost státní správy a neschopnost reagovat na vnitřní i vnější tlaky přispěly k erozi důvěry obyvatelstva v monarchii a vytvořily podmínky pro vznik hnutí usilujících o politické a ekonomické změny. Kádžárovské období tak představuje klíčový kontext pro pochopení událostí konstituční revoluce a přechodu Persie k modernímu státu.

Rusko-perské války a jejich důsledky

V průběhu 19. století prošla Persie zásadními změnami, které významně ovlivnily její geopolitické postavení, ekonomiku i společenský vývoj. Dvě rusko-perské války, probíhající v letech 1803–1814 a 1826–1828, zásadním způsobem ovlivnily územní integritu Persie, její vztahy s okolními mocnostmi a celkový politický vývoj. Tento text se zaměřuje na analýzu důsledků těchto válek, vliv zahraničních mocností, selhání reformních snah a význam systému koncesí, které vedly k postupnému oslabení perské nezávislosti. Závěrem bude nastíněn význam těchto událostí jako faktorů směřujících k pozdější konstituční revoluci.

Důsledky rusko-perských válek

Dvě rusko-perské války, vedené v letech 1803–1814 a 1826–1828, skončily porážkou Persie. Tyto konflikty měly pro Persii katastrofální důsledky. Vítězné Rusko prostřednictvím smluv v Golestánu (1813) a Torkmánčaji (1828) získalo rozsáhlé území, včetně Dagestánu, Arménie a Gruzie. Persie nejen přišla o tato strategická území, ale také musela přijmout ustanovení Torkmánčajské smlouvy, která poskytovala Rusku právo provozovat válečné loďstvo na Kaspickém moři a umožňovala ruským obchodníkům volný přístup na perský trh. Dalším těžkým břemenem byly reparace ve výši 20 milionů rublů, které Persie musela Rusku uhradit (Axworthy, 2009, s. 140).

Ztráta území a ekonomických výsad proměnila Persii v nárazníkový stát, ve kterém soupeřily dvě hlavní velmoci – Rusko a Velká Británie. Rusko usilovalo o přístup k Indii, zatímco Británie se snažila chránit své koloniální panství. Tato situace vyústila ve stagnaci perského státu, protože obě mocnosti bránily jakýmkoli reformám, jež by mohly vytvořit výhodu pro jejich protivníka. Evropské revoluce a průmyslové změny byly perskou vládou třídou ignorovány, což dále umocňovalo zaostalost země (Kasravi, 1965, s. 16).

Reformní snahy a jejich neúspěch

Náseroddín šáh, který nastoupil na trůn v roce 1848, se pokusil zavést reformy, aby Persie dokázala čelit vnějšímu tlaku a vnitřní slabosti. Jmenoval Amíra Kabíra jako svého premiéra, který zahájil některé modernizační kroky, včetně založení školy Dárolfunún. Tato škola měla sekulární a technické zaměření a byla určena pro vzdělávání podle moderních standardů. Reformní úsilí však bylo brzy překaženo dvorskými intrikami, které vedly k vraždě Amíra Kabíra na příkaz šáha v roce 1852. Po jeho smrti reformy prakticky ustaly a Persie zůstala v geopolitickém podřízeném postavení (Axworthy, 2009, s. 146).

Koncesní systém

V druhé polovině 19. století rostl vliv zahraničních mocností na perskou ekonomiku a politiku prostřednictvím systému koncesí. Zahraniční subjekty získávaly práva na využívání přírodních zdrojů a infrastruktury výměnou za finanční kapitál a technologickou modernizaci. Tyto koncese však často posilovaly cizí vliv a vyvolávaly silnou nelibost mezi obyvateli.

Jednou z nejvýznamnějších koncesí byla Talbotova koncese, která udělila britskému podnikateli Geraldovi Talbotovi monopol na obchod s tabákem v celé Persii. Tabákoví pěstitelé byli nuceni prodávat své produkty za fixní ceny, což vedlo k masové nespokojenosti. Protesty veřejnosti dosáhly vrcholu, když Mírzá Hasan Šírází, významný duchovní, vydal v prosinci 1891 fatwu zakazující konzumaci tabáku všem muslimům. Tato fatwa vedla k efektivnímu bojkotu, který způsobil značné finanční ztráty Talbotově firmě. Náseroddín šáh byl nakonec donucen koncesi zrušit. Boj proti Talbotově koncesi je považován za první masové hnutí v moderních dějinách Persie, které sjednotilo různé společenské vrstvy (Kasraví, 1965, s. 26).

Rusko-perské války a jejich důsledky měly dalekosáhlý vliv na politickou, ekonomickou a společenskou situaci v Persii. Ztráta strategických území, ekonomická dominance zahraničních mocností a neúspěšné reformní pokusy přispěly k oslabení perského státu a jeho podřízenému postavení vůči Rusku a Velké Británii. Systém koncesí dále prohloubil frustraci obyvatelstva a vedl k prvním masovým protestním hnutím, jako bylo hnutí proti Talbotově koncesi. Tyto události měly klíčový význam pro formování moderní perské společnosti a položily základy pro konstituční revoluci na počátku 20. století

Konstituční revoluce v Persii (1905–1911)

Konstituční revoluce, která probíhala v Persii v letech 1905–1911, představuje jeden z klíčových momentů moderní íránské historie. Tato revoluce započala na pozadí ekonomických problémů, rostoucí nespokojenosti veřejnosti se šáhovou vládou a tlaku zahraničních mocností.

Její výsledky zahrnovaly vytvoření první íránské ústavy, zřízení parlamentu (madžlesu) a oslabení absolutistické monarchie. Následující text se zaměřuje na politické a společenské okolnosti, které vedly k revoluci, její průběh a důsledky.

Okolnosti vedoucí k revoluci

Po vraždě Násieroddín Šáha nastoupil v roce 1896 na trůn jeho syn, Mozaffaroddín Šáh. Politická a ekonomická situace země se však nezlepšila. Šáh pokračoval v udělování zahraničních koncesí, z čehož je třeba zmínit zejména D'Arcyho koncesi z roku 1901. Tato smlouva zahrnovala práva na průzkum a těžbu ropy v jižní části země. Nález ropy v roce 1908 vedl k založení Anglo-íránské ropné společnosti, jejíž činnost zůstala významným faktorem v geopolitickém vývoji Persie (Axworthy, 2009, s. 153).

Neefektivní státní správa, rostoucí zadlužení a šáhovo půjčování peněz na financování dvorního života a zahraničních cest vyvolávaly odpor mezi vzdělanými vrstvami společnosti, obchodníky a duchovními. První větší protesty vypukly v roce 1905, když se veřejnost dozvěděla o plánu zvýšit celní tarify za účelem splácení ruské půjčky, kterou si šáh vzal k financování své zahraniční cesty (Axworthy, 2009, s. 154).

Průběh konstituční revoluce

Nepokoje v roce 1905 vedly k uzavření bázárů a masovým protestům, které byly brutálně potlačeny. Protestující se však stáhli na pozemek svatyně u Teheránu, kde vytvořili tábor a pokračovali v tlaku na šáhovu vládu. Tento nátlak donutil šáha k ústupkům. Dne 12. ledna 1906 oznámil vytvoření prozatímního shromáždění, jehož úkolem bylo sepsat první íránskou ústavu. Na podzim téhož roku proběhly první volby do parlamentu – madžlesu a 31. prosince 1906 Mozaffaroddín šáh podepsal ústavu, čímž se formálně zavázal omezit svou moc ve prospěch parlamentu. O několik dní později však zemřel (Axworthy, 2009, s. 155).

Jeho nástupce Muhammad Alí šáh byl vůči ústavě a parlamentu nepřátelský. Za podpory Ruska a Velké Británie se pokusil obnovit absolutistickou monarchii. Dne 23. června 1908 nařídil své kozácké brigádě bombardovat budovu parlamentu a násilně jej rozpustit. Tento čin vedl k rozsáhlým protestům a ozbrojenému odporu parlamentaristů, kteří získali kontrolu nad několika regionálními centry. V červenci 1909 vstoupili do Teheránu a po třech dnech bojů jej dobyli. Muhammad Alí šáh abdikoval a odešel do exilu, přičemž na trůn byl dosazen jeho jedenáctiletý syn Ahmad šáh. Strýc nového šáha převzal funkci regenta, zatímco parlamentaristé obnovili ústavní pořádek (Axworthy, 2009, s. 156).

Zahraniční vliv a konec revoluce

Zatímco v Persii probíhaly revoluční události, Rusko a Velká Británie uzavřely v srpnu 1907 smlouvu, kterou si rozdělily íránské území na sféry vlivu. Sever země připadl Rusku, jihovýchod Velké Británii a střední část zůstala neutrální jako nárazníková zóna. Obě mocnosti na svých územích rozmístily vojenské jednotky, čímž si zajistily kontrolu nad klíčovými regiony. Tato dohoda podlomila suverenitu Persie a dále ztížila snahy o stabilizaci země (Axworthy, 2009, s. 157).

Přestože se parlamentaristům podařilo obnovit ústavní vládu, jejich vzájemné konflikty vedly k nestabilitě a násilí. Finanční problémy se pokusili řešit najmutím amerických finančních poradců vedených Morganem Schusterem. Tento krok se však nelíbil Rusku, které využívalo chaosu v zemi ve svůj prospěch. Pod ruským tlakem byl Schuster v roce 1911 odvolán a parlament byl rozpuštěn. Přestože je tento moment označován za konec revoluce, parlament se znovu sešel o tři roky později a ústava zůstala v platnosti až do pádu monarchie v roce 1979 (Axworthy, 2009, s. 158).

Konstituční revoluce byla významným pokusem o modernizaci a demokratizaci Persie. Přinesla první ústavu a parlament, čímž symbolicky omezila absolutistickou moc monarchie. Revoluce však zároveň ukázala hlubokou vnitřní i vnější zranitelnost země. Nepřátelství zahraničních mocností, nepřipravenost na efektivní parlamentní správu a pokračující finanční problémy vedly k politické nestabilitě. Přesto však zůstává constituční revoluce klíčovým bodem v cestě Persie k modernímu státu.

První světová válka

První světová válka (1914–1918) měla devastující dopad na Persii, přestože se země oficiálně nezapojila do konfliktu. Persie se ocitla v centru geopolitického soupeření mezi Ruskem, Velkou Británií, Osmanskou říší a dalšími aktéry, což vedlo k přímému porušení její neutrality. Důsledky války zanechaly hluboké stopy na perské společnosti a přispěly k politické i ekonomické destabilizaci země. Tento text se zaměřuje na průběh první světové války v Persii, její vliv na obyvatelstvo a vznik opozičních hnutí, jako bylo hnutí džangalí.

Neutralita a počátek konfliktu

S vypuknutím první světové války v roce 1914 vyhlásila teheránská vláda neutralitu. Premiér Mostoufi ol-Mamálek požádal ruské jednotky, které byly rozmístěny na severu Persie, aby se stáhly z obav, že jejich přítomnost by mohla vyprovokovat tureckou invazi. Ruská strana však odmítla s argumentem, že pokud by byly její jednotky staženy, Osmanská říše by okamžitě obsadila opuštěné území (Atabaki, 2006, s. 2). Navzdory neutrálnímu postoji Persie se země

stala bojištěm mezi Ruskem, Velkou Británií a Osmanskou říší. Přímé boje propukly již na začátku listopadu 1914.

Důsledky války na civilní obyvatelstvo

Přítomnost válčících stran vedla k násilnostem na perském civilním obyvatelstvu, což dále zhoršilo již tak kritickou situaci v zemi. Vojáci zabavovali zásoby potravin a prováděli nucené rekvizice, což spolu s neúrodou v předchozích letech vedlo k hladomoru. Odhaduje se, že hladomor v Persii během první světové války stál životy až dvou milionů lidí (Atabaki, 2006, s. 5). K tomu se přidala pandemie španělské chřipky, která zasáhla zemi v posledních letech války a způsobila další masivní ztráty na životech (Atabaki, 2006, s. 7).

Nejen materiální strádání, ale také epidemie nemocí, jako byly tyfus a cholera, přispěly k zhoršování zdravotní situace obyvatel. V této době se rovněž prohloubila frustrace veřejnosti vůči kádžárovské dynastii, která nebyla schopna zajistit základní potřeby obyvatel ani chránit zemi před zahraničními zásahy. Tato nespokojenost se stala palivem pro vytváření opozičních skupin a hnutí, která se stavěla proti centrální vládě.

Vznik opozičních hnutí

Jedním z největších důsledků války bylo posílení opozičních hnutí, která viděla slabost centrální vlády jako příležitost k prosazení svých zájmů. Mezi tato hnutí patřilo hnutí džangalí, které vzniklo v provincii Gílán pod vedením Mírzy Kučika chána. Toto hnutí se postavilo proti zahraničnímu vlivu a slabé kádžárovské vládě, přičemž požadovalo politické a sociální reformy. Hnutí džangalí se postupně stalo jedním z klíčových aktérů opozice vůči centrální vládě, přičemž jeho činnost a ideologie byly výrazně ovlivněny válečnou situací (Atabaki, 2006, s. 9).

První světová válka měla na Persii katastrofální dopad. Přestože země vyhlásila neutralitu, stala se bojištěm mezi hlavními mocnostmi, což vedlo k devastaci jejího území i obyvatelstva. Válka prohloubila již tak závažné ekonomické a sociální problémy, jako byly hladomor a epidemie nemocí, a přispěla k rostoucí frustraci vůči kádžárovské dynastii. Tato situace vytvořila prostor pro vznik a posílení opozičních hnutí, která odmítala zahraniční vliv i nekompetentnost centrální vlády. Hnutí džangalí se stalo symbolem odporu proti těmto vlivům a představovalo výrazný impuls pro budoucí politické změny v Persii.

2. Hnutí Džangalí

Hnutí džangalí, které vzniklo během první světové války v provincii Gílán, představuje jedno z významných sociálně-politických hnutí moderní perské historie. Přestože jeho myšlenky a cíle jsou dodnes částečně nejasné, lze z dochovaných svědectví rekonstruovat základní principy a strukturu tohoto hnutí. V následujícím textu se zaměříme na ideologické zaměření hnutí, jeho cíle a organizační strukturu, přičemž využijeme svědectví současníků, včetně Jana Koláře, a analýzy historiků.

Myšlenky a cíle hnutí

Myšlenky a cíle hnutí džangalí byly během jeho existence proměnlivé a často reagovaly na aktuální politickou a sociální situaci. Podle některých současníků nebyly tyto cíle vždy jednoznačně definované. Cosroe Chaqueri dokonce uvádí, že je „neznal ani sám Kučík chán“, hlavní vůdce hnutí (Chaqueri, 1995, s. 61). Přesto lze některé základní cíle hnutí identifikovat. Jedním z hlavních bylo vyhnání zahraničních okupačních sil z Íránu a obnova konstituční vlády dosažené během konstituční revoluce jakožto jediné legitimní formy vládnutí. Dílčí cíle se však měnily, zejména v reakci na měnící se vnitřní a vnější okolnosti. Například pozemková reforma, která byla jedním z možných cílů, nemohla být uskutečněna, protože by to znamenalo konflikt s místními feudálními chány (Chaqueri, 1995, s. 223).

Ebrahim Fachrájí, jeden z přímých účastníků hnutí, tvrdí, že na počátku nemělo hnutí jasné politické cíle. Podle něj šlo především o snahu vymýtit korupci a nastolit spravedlivější vládu bez zásahů zahraničních mocností. Hnutí bylo podle něj složeno z obyčejných lidí, kteří se politikou příliš nezabývali, ale byli plni vlastenectví a odvahy. Později však došlo k infiltraci hnutí jednotlivci, kteří se údajně snažili jeho aktivity sabotovat (Fachrájí, 1993, s. 52).

Program hnutí džangalí zahrnoval klíčové sociální a politické zásady, jako byla rovnost občanů, svoboda myšlení, projevu a náboženství, a rovnost mezi pohlavími. Ekonomické cíle zahrnovaly správu veřejných zdrojů, zákaz monopolů a spravedlivé daňové zatížení. Dalším důležitým bodem programu bylo zajištění bezplatného a povinného základního vzdělání, reforma soudnictví a ochrana pracovních práv. Hnutí kladlo důraz také na hygienu, prevenci nemocí a veřejné zdraví (Fachrájí, 1993, s. 58).

Organizační struktura

Struktura hnutí džangalí byla komplikovaná a do značné míry neprůhledná. Formálně byl nejvyšším orgánem hnutí generální kongres, který se měl scházet jednou ročně. Tento kongres měl volit zástupce do centrálního výboru a nejvyšší rady, které měly vykonávat

legislativní a výkonné funkce. Na lokální úrovni měly působit místní výbory, které se zodpovídaly nejvyšší radě a centrálnímu výboru (Chaqueri, 1995, s. 68).

V praxi však tato organizační struktura nefungovala podle plánů. Generální kongres se nikdy nesešel a členové centrálního výboru byli jmenováni, nikoli voleni. Reálnou moc držel Kučík chán spolu s několika klíčovými osobnostmi, které se podílely na vedení hnutí (Chaqueri, 1995, s. 68). To naznačuje, že hnutí bylo spíše centralizované, než aby fungovalo na principech demokratické správy.

Svědectví Koláře

Jan Kolář, popisuje ve svých pamětech džangalskou administrativu jako experimentální formu správy, která se však zcela nevymykala tradičním feudálním strukturám. Podle něj „Kučík chán zorganizoval jakousi samosprávu, žertem se říkalo republika“. Tento výraz naznačuje, že šlo o pokus o alternativní formu vlády, která však postrádala plnohodnotné státní struktury. Kolář zároveň poznamenává, že daňový systém zavedený Kučík chánem byl spravedlivější než v jiných částech země, přičemž obyvatelé odváděli desetiprocentní daň v naturáliích, jako byla rýže a tabák (Kolář, 1936, s. 69; Atabaki, 2006, s. 146).

Kolář dále zdůrazňuje, že poddanství v oblastech kontrolovaných hnutím džangalí sice přetrvávalo, ale bylo méně tvrdé oproti jiným regionům. Tento fakt podle něj vykresluje Kučík chána jako reformního vůdce, který usiloval o lepší životní podmínky obyčejných lidí, i když jeho reformy neměly oporu v klasických vládních strukturách.

Hnutí džangalí bylo významným opozičním hnutím v moderní historii Persie. Přestože jeho cíle a struktura zůstávají do jisté míry nejasné, jednalo se o pokus o vytvoření alternativní formy vlády, která by eliminovala korupci, zajistila spravedlivou správu a omezila zahraniční vliv. Reálný vliv hnutí byl limitován vnitřními neshodami a organizačními nedostatky, ale jeho ideály rovnosti, spravedlnosti a vlastenectví inspirovaly budoucí generace reformátorů v Íránu.

Mírzá Kučík chán a hnutí džangalí: Ideály, působení a konflikty

Mírzá Kučík chán byl klíčovou postavou moderní íránské historie a vůdcem hnutí džangalí, které během první světové války a po ní usilovalo o národně-osvobozenecký boj proti zahraničním mocnostem a slabé centrální vládě. Přestože jeho přesný rok narození není znám (udává se 1880 nebo 1881), jeho život a činnost zanechaly trvalý odkaz v historii Íránu. Tento text se zaměřuje na jeho život, cíle hnutí džangalí, jeho vztah k bolševikům a konečný osud této národně-osvobozenecké snahy.

Život Mírzy Kučík chána a jeho cesta ke vzpouře

Mírza Kučík chán se narodil v Raštu, hlavním městě provincie Gílán, do rodiny písaře pracujícího pro místního výběřčího daní. O jeho matce se nedochovaly žádné záznamy. Získal tradiční náboženské vzdělání a pokračoval ve studiu teologie v Teheránu. Přesné informace o jeho politickém probuzení během konstituční revoluce (1905–1911) nejsou známy, ale zdá se, že zanechal svých teologických studií a zapojil se do sociálně-demokratických kruhů (Atabaki, 2006, s. 143).

V reakci na bombardování parlamentu šáhovými vojsky v červnu 1908 uprchl spolu s dalšími aktivisty na Kavkaz. Na Kavkaze pokračoval ve své spolupráci se sociálně-demokratickými skupinami, přičemž začali plánovat svržení absolutistického režimu Muhammada Alího Šáha. Po návratu do Gílánů se připojil k jednotkám parlamentaristů a v červenci 1909 se podílel na vítězném tažení na Teherán, během kterého byl těžce zraněn a následně se zotavoval v Baku (Atabaki, 2006, s. 143).

Po svém zotavení se vrátil do Teheránu, kde byl svědkem rozpuštění parlamentu na ruský nátlak v prosinci 1911. Zakázaný návrat do rodného Gílánů a chudé podmínky, ve kterých žil, jeho odhodlání nezlomily. Nadále udržoval kontakty se svými spolubojovníky a připravoval plány na další akce.

Mírza Kučík chán byl nejen strategickým vůdcem, ale také symbolem morální integrity a náboženských hodnot. Jeho skromný životní styl, jak uvádí Kolář, byl výrazem jeho odmítání okázalosti a korupce, která byla spojována s kádžárovskou dynastií: „Neměl ani stálého příbytku, žil buď v malém domku ve hlavním štábu, nebo u spřátelených chánů. Spával na hasíru, pod hlavou stočený chalát a žil vůbec velmi skromně“ (Kolář, 1936 s. 67). Tato skromnost nejen posilovala jeho důvěryhodnost mezi stoupenci, ale také podtrhovala jeho spojení s venkovským obyvatelstvem, které ho vnímalo jako jednoho z nich. Jeho víra, vyjádřená pravidelným používáním tasbíhu (modlitební pomůcky), sehrála klíčovou roli v jeho rozhodování: „Při modlitbě nesměl ho nikdo vyrušit“ (Kolář, 1936 s. 67). Tento náboženský aspekt jeho osobnosti je klíčový pro pochopení toho, proč byl vnímán jako morální autorita nejen mezi džangalci, ale i mezi širší veřejností.

Hnutí džangalí: Počátky a ideály

Gílán, známý svou strategickou polohou na březích kaspického moře jako "brána do Íránu", byl v době návratu Mírzy Kučík chána pod ruskou okupací, přičemž Rusko postupně usilovalo o začlenění této severní provincie do svého impéria. Vypuknutí první světové války

oslabilo ruskou vojenskou přítomnost v Gílánu, což vytvořilo příležitost pro zahájení ozbrojeného odporu (Iranica Online, "Jangali Movement").

V září 1914 Kučík chán a jeho příznivci získali první zbraně – pouhých čtrnáct pušek a několik nábojů – a zahájili partyzánské útoky na ruské jednotky (Chaqueri, 1995, s. 52). Díky podpoře místního obyvatelstva, které poskytovalo zásoby i informace, hnutí džangalí postupně sílilo. Největšího úspěchu dosáhli džangalci v létě 1915, kdy v léčku zničili jednotku složenou z 500 kozáků, přičemž na jejich straně bojovalo pouze 61 bojovníků (Chaqueri, 1995, s. 53).

Navzdory ruskému tlaku odmítla teheránská vláda proti džangalcům zakročit, pravděpodobně kvůli sympatiím k jejich národně-osvobozeneckému úsilí (Chaqueri, 1995, s. 54).

Bolševická intervence a vznik Perské sovětské socialistické republiky

S říjnovou revolucí v Rusku v roce 1917 se z Gílánu stáhly ruské jednotky. Džangalci se zaměřili na reorganizaci a začali vydávat noviny Džangal, které propagovaly jejich ideje. Pokusy Britů rozmístit své jednotky v Gílánu však narazily na odpor. Jednání mezi džangalci a Brity skončila neúspěchem, což vedlo k ozbrojeným střetům v červenci 1918. Britské jednotky v koalici s bělogvardějci sice dočasně obsadily pobřežní oblasti, avšak džangalci se stáhli do lesů a pokračovali v partyzánském boji (Chaqueri, 1995, s. 83–98).

V květnu 1920 se v přístavu Anzálí vylodily bolševické jednotky společně se členy iránské Strany spravedlnosti (Ferke-je Edálat). Bolševici tvrdili, že jejich cílem je získat bělogvardějské lodě a výzbroj. Po krátkém boji se Britové stáhli. Bolševici vnímali Persii jako bránu do Asie, kterou by měli využít k zasažení britského imperialismu. Byli v kontaktu s Kučík chánem a hnutím již před svým vyloděním a po něm spolu začali jednat (Dailami, 1990, s. 51-52). V červnu 1920 byla vyhlášena Perská sovětská socialistická republika s Kučík chánem jako vedoucím komisařem a komisařem pro válku. V návaznosti na tyto události Strana spravedlnosti (Ferke-je Edálat) přijala na svém sjezdu název Komunistická strana Persie (Beevor, 2022, s. 443; Chaqueri, 1995, s. 190).

Rozpory s bolševiky a rozpad hnutí

Kučík chán měl od počátku výhrady k bolševikům, zejména k jejich radikálnímu programu na eliminaci feudálních vlastníků půdy, na kterých částečně hnutí džangalí stavělo svou podporu. Jeho cílem bylo zachovat národní charakter revoluce a vytvořit demokratickou vládu bez zahraničního vměšování (Chaqueri, 1995, s. 198–199). Bolševici se však snažili využít jeho popularity k prosazení svých plánů.

Rozpory mezi džangalci a bolševiky se prohlubovaly. Bolševici začali přivážet vojenské posily bez souhlasu džangalců, což narušilo dohodu o nezasahování do vnitřních záležitostí. Navíc se část džangalců radikalizovala a přijala komunistické myšlenky, což oslabovalo Kučík chánovu autoritu (Chaqueri, 1995, s. 233). Dne 9. července 1920 se Kučík chán stáhl se svými věrnými bojovníky z Raštu. Koncem července komunisté provedli převrat a zadrželi zbývající džangalce ve vládě (Chaqueri, 1995, s. 243).

Mírza Kučík chán a hnutí džangalí zanechali významný odkaz jako symbol národně-osvobozenického boje v moderním Íránu. Přestože bylo hnutí nakonec oslabeno vnitřními rozpory, konflikty s bolševiky a zahraničními mocnostmi, jeho cíle – boj proti zahraničnímu vlivu a oslabení kádžárovské monarchie – inspirovaly další generace reformátorů a revolucionářů. Kučík chánovo odhodlání bojovat za nezávislost a spravedlnost zůstává jedním z klíčových bodů moderních dějin Íránu.

Role Hejdar chána a vyjednávání v Gílánu

Hejdar chán, významná postava íránské revoluční historie, sehrál klíčovou roli v pokusech o sjednocení politických frakcí v Gílánu během období politického a vojenského chaosu v roce 1920. Tato kapitola se zaměřuje na jeho osobní příběh, ideologické postoje, roli při vyjednávání mezi Kučík chánem a komunisty, a širší kontext jeho činnosti během jedné z nejdůležitějších etap hnutí džangalí. (Cronin, 2004, s. 90).

Hejdar chán byl nejen zkušeným revolucionářem a schopným vyjednavacem, ale také důležitým symbolem spojení mezi íránským nacionalismem a mezinárodním socialismem, jehož vliv rostl zejména po jeho účasti na Sjezdu východních národů v Baku v září 1920. Na tomto kongresu, který byl organizován bolševiky s cílem podpořit antiimperialistická hnutí v Asii, vystoupil Hejdar chán s projevem, ve kterém zdůraznil potřebu íránské revoluce nezávislé na přímém vměšování cizích mocností, včetně samotného Ruska. Jeho postoj, který kombinoval podporu socialistických myšlenek s důrazem na národní suverenitu, mu zajistil respekt mezi íránskými komunisty i některými členy hnutí džangalí. Tato ideologická rovnováha však byla zároveň příčinou jeho pozdějších problémů, neboť musel čelit tlakům jak ze strany radikálních bolševiků, kteří požadovali okamžité prosazení revolučních reforem, tak ze strany nacionalistických frakcí, které se obávaly přílišné závislosti na sovětské podpoře. Hejdar chánova schopnost navigovat mezi těmito protichůdnými silami hrála zásadní roli v pokusech o vytvoření jednotné fronty, přestože tyto snahy byly nakonec zmařeny hlubokou nedůvěrou mezi jednotlivými skupinami. (Cronin, 2004, s. 90).

Hejdar chán: Život a revoluční činnost

Hejdar chán se narodil v roce 1880 v íránském Ázerbájdžánu do bohaté rodiny. Jako dítě emigroval se svou rodinou na Kavkaz, kde získal vzdělání na polytechnické škole v Tbilisi. Zde navázal kontakty s předními revolucionáři, údajně i se samotným Stalinem (Cronin, 2004, s. 95). Již v mládí se připojil k sociálně-demokratickým kruhům a po návratu do Íránu v roce 1904 založil teheránskou pobočku Sociálně-demokratické strany Íránu.

Během konstituční revoluce (1905–1911) bojoval na straně parlamentaristů, zatímco po převratu Muhammada Alího Šáha a rozpuštění parlamentu v roce 1908 nasazoval radikální metody – včetně politických vražd – proti šáhovým příznivcům (Cronin, 2004, s. 95). Tyto praktiky mu zajistily pověst obávaného revolucionáře, ale také odcizení od jeho spojenců. Kvůli rostoucímu napětí byl poslán do exilu, kde žil v Evropě a později pracoval pro bolševickou vládu v Petrohradě po ruské říjnové revoluci v roce 1917.

Sjezd východních národů v Baku (1920)

V září 1920 se Hejdar chán účastnil Sjezdu východních národů, pořádaného bolševickou vládou v Baku od 1. do 8. září 1920. Tento kongres měl za cíl diskutovat a definovat strategii bolševiků vůči asijským národům v boji proti kolonialismu. Íránská delegace čítající 192 členů byla druhou nejpočetnější na sjezdu (Cronin, 2004, s. 107).

Hejdar chán během svých vystoupení prosazoval myšlenku, že Íránci by měli být schopni provést revoluci sami, bez zásahů zvenčí. Podle něj se Írán mohl stát „valem a baštou komunistického světa“, přičemž revoluce by zůstala komunistického charakteru, ale se silně národním základem (Cronin, 2004, s. 107). Tento názor mu přinesl sympatie mezi částí íránských komunistů, kteří byli nespokojeni s přílišnou kontrolou bolševiků. Výsledkem bylo odvolání původního vedení Komunistické strany Persie a zvolení nového vedení s Hejdar chánem jako předsedou.

Hejdar chán a vyjednávání s Kučík chánem

Po svém zvolení předsedou zahájil Hejdar chán jednání s Kučík chánem o obnovení společné vlády mezi komunisty a hnutím džangalí. Jeho hlavním cílem bylo překonat vzájemné rozpory a vytvořit jednotnou frontu proti zahraničním a domácím nepřítelům.

Nicméně do této doby zasáhly dvě zásadní události, které změnilly rovnováhu sil v Persii. První z nich byla rezignace britských důstojníků v kozácké brigádě a jmenování Rezy chána jejím velitelem. Rezá chán následně 21. února 1921 provedl převrat, který ho vynesl k moci, a vytvořil novou vládu zaměřenou na sjednocení státu. Druhou událostí bylo podepsání Persko-ruské smlouvy o přátelství 26. února 1921. Obě strany si v ní uznaly své státní hranice

a zavázaly se, že nedovolí formování ozbrojených skupin, které by ohrožovaly Persii nebo Rusko. Tato dohoda vedla k omezení bolševické podpory gílánských komunistů a postupnému stahování ruských jednotek z Gílánů (Chaqueri, 1995, s. 283).

Hejdar chánovi se podařilo sjednotit znepřátelené frakce do jedné vlády v květnu 1921. Kučík chán byl však stále plný nedůvěry vůči komunistům a zůstal se svými jednotkami opevněn v okolí města Kasma. Odmítal se připojit k nové vládě, což dále komplikovalo situaci (Chaqueri, 1995, s. 344).

Důsledky vyjednávání a ústup bolševiků

Vyjednávání mezi Hejdar chánem a Kučík chánem pokračovala, avšak jejich rozdílné ideologické cíle a vzájemná nedůvěra zabránily plnému sjednocení. Kučík chán odmítal podřídit své jednotky komunistické vládě, zatímco komunisté nebyli ochotni ustoupit od svého programu sociálních reforem, včetně přerozdělení půdy, které by ohrozilo podporu místních feudálních elit, na které se hnutí džangalí částečně spoléhalo.

Mezitím se situace v regionu dále destabilizovala. Bolševici, pod tlakem Persko-ruské smlouvy, postupně ukončovali vojenskou podporu gílánských komunistů a stahovali své jednotky z oblasti. Tento vývoj oslabil postavení Hejdar chána, stejně jako celkové postavení komunistické vlády v Gílánů (Chaqueri, 1995, s. 283).

Hejdar chán byl jednou z nejvýraznějších postav revoluční historie Íránu. Jeho schopnosti jako organizátora a vyjednavče se projevily během sjezdu v Baku i při pokusech sjednotit komunisty a hnutí džangalí v Gílánů. Přestože se mu podařilo překonat frakční konflikty v rámci Strany spravedlnosti, jeho jednání s Kučík chánem nedosáhlo plného úspěchu. Rozdílné ideály a přístupy obou lídrů, stejně jako měnící se politická situace, nakonec vedly k oslabení hnutí džangalí i komunistické vlády v Gílánů.

3. Jan Kolář

Jan Kolář, český technik, inženýr a pozdější autor pamětí o hnutí džangalí, měl fascinující životní dráhu, která zahrnovala působení v různých zemích a kulturách. Jeho životní příběh je nejen svědectvím o turbulentních událostech počátku 20. století, ale také o osobní odvaze a odhodlání. Tato kapitola se zaměřuje na Kolářovo vzdělání, kariéru v Rusku a jeho zkušenosti na Kavkaze, včetně jeho práce ve zbrojním průmyslu, zapojení do místních událostí a komplikovaného vztahu s bolševickým režimem.

Vzdělání a život do začátku první světové války

Jan Kolář se narodil v roce 1883 v Babicích u Uherského Hradiště. Po dosažení dvaceti let odcestoval do dnešního polského Gdaňsku, kde absolvoval technickou školu. Po jejím ukončení získal zaměstnání u berlínské společnosti AEG (Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft AG), významného výrobce elektroniky a průmyslových zařízení, která byla založena v roce 1887. Tato zkušenost mu poskytla technické zázemí a profesní dovednosti, díky nimž mohl pokračovat ve své kariéře mimo rodnou zemi (Kolář, 1936, s. 10).

V roce 1910 byl Kolář přijat jako technický správce do továrny v Petrohradě, čímž se jeho kariéra přesunula do tehdejšího carského Ruska. Továrna sloužila jako důležité centrum průmyslové výroby, a Kolářova práce jej zde zastihla na počátku první světové války.

Po vypuknutí první světové války v roce 1914, kdy Rusko vyhlásilo válku Rakousku-Uhersku a Německu, Koláře zasáhla vlna vlastenectví. Připojil se k českému krajanskému spolku, který organizoval dobrovolníky pro boj na frontě. Tento proces vedl ke vzniku České družiny, první exilové jednotky v Rusku. Kolář absolvoval základní vojenský výcvik, ale kvůli zdravotním problémům byl nucen výcvik opustit a vrátil se do Petrohradu (Kolář, 1936, s. 12).

Na začátku roku 1915 byl Kolář povolán do ruského zbrojního průmyslu, což byla pro tehdejší válku klíčová oblast. Po přípravě v technickém vojenském kurzu byl přemístěn do Batumi na Kavkaze, kde měl dohlížet na výrobu a opravy zbraní. Do Batumi dorazil v dubnu 1916 a stal se technickým správcem místní zbrojní továrny (Kolář, 1936, s. 14).

Kavkazské zkušenosti: Batumi a Baku

Kolář popisoval Batumi jako živé obchodní město, kde se mísily různé národnosti a kultury. Přestože se město nacházelo v blízkosti válečných operací, zůstávalo relativně klidné, s výjimkou občasného ostřelování osmanskými loděmi, které však nezpůsobovalo větší škody. Kolář si v Batumi pronajal malý domek s hospodyní a sluhou, zapojil se do společenského života města a navázal kontakty s místní řeckou komunitou (Kolář, 1936, s. 18).

Přestože abdikace cara a nástup prozatímní vlády v březnu 1917 nepřinesly zpočátku výrazné změny, továrna v Batumi začala mít kvůli problémům se zásobováním materiálem potíže a nakonec musela zastavit výrobu. Kolář požádal o návrat do Petrohradu, ale jeho cestu přerušila bolševická říjnová revoluce, která způsobila chaos v dopravě. Kolář se rozhodl zůstat v Baku, kde našel práci jako technický vedoucí strojíren pro naftový průmysl (Kolář, 1936, s. 21).

Baku, které rychle rostlo díky těžbě ropy, bylo místem etnických a náboženských konfliktů. Kolář si však povšiml, že ve sféře průmyslu a těžby ropy panoval mezi dělníky převažující společný zájem. Po bolševické revoluci se však situace dramaticky zhoršila. Kolář byl svědkem "břežnových událostí" z roku 1918, kdy bolševici a arménští nacionalisté ovládli město a v ulicích ležely stovky mrtvých (Kolář, 1936, s. 30; Hasanli, 2018, s. 33).

V září 1918 dobyly Baku osmanské jednotky za podpory ázerbájdžánských dobrovolníků. Kolář během masakrů Arménů umožnil, aby se v továrně, kterou spravoval, ukryly arménské rodiny. Tyto rodiny přežily a Kolář nebyl odhalen (Kolář, s. 32). Po příměří z 30. října 1918 se osmanské jednotky stáhly a jejich místo zaujaly britské síly, které podpořily novou ázerbájdžánskou vládu. Ázerbájdžán získal mezinárodní uznání na pařížské mírové konferenci v lednu 1920 (Hasanli, 2018, s. 35).

Kolář se stal správcem zbraňového arsenálu v Baku a aktivně se zapojil do společenského života krajanské komunity. Podílel se na založení krajanského spolku, Sokola a pobočky Československého červeného kříže, který organizoval přepravu československých zajatců zpět do vlasti (Kolář, 1936, s. 36)

S postupem rudé armády v roce 1920 bolševici znovu obsadili kavkazské republiky, což zahrnovalo i obsazení Baku 30. dubna 1920. Kolář přišel o veškeré své úspory po znárodnění bank a průmyslu. Přesto si udržel své postavení v továrně, která byla převzata sověty (Hasanli, 2018, s. 42).

Napětí v Baku narůstalo s konfiskacemi a popravami, což vyústilo v povstání proti bolševickému režimu. Kolář sehrál nešťastnou roli, když nedokázal zabránit povstalcům ve využití jeho arsenálu. Po potlačení povstání byl obviněn ze zrady, vězněn ve špatných podmínkách a několikrát falešně obviněn, ale nakonec díky přímlově bývalých zaměstnanců propuštěn (Kolář, 1936, s. 40–42).

Zapojení do výpravy do Gílánů

Na základě rozkazu musel Kolář připravit zbraně pro bolševickou brigádu, která měla vyplout na pomoc íránské komunistické straně do provincie Gílán. Během této doby byl ve styku s Hejdarem chánem, významným íránským komunistou, který Kolářovi opakovaně nabízel práci v Persii. Kolář však nabídku odmítl. Nakonec byl pověřen účastí na misi, jejímž cílem bylo opravit zbraně na místě a poté se vrátit zpět do Baku (Kolář, 1936, s. 44; Hasanli, 2018, s. 46).

Život Jana Koláře během jeho působení v Rusku a na Kavkaze ilustruje komplikovanou dobu, kdy se geopolitické ambice velmocí propojily s dramatickými změnami v životě obyčejných lidí. Kolářovy zkušenosti, od práce v průmyslu, přes etnické konflikty až po interakce s bolševiky, poskytují jedinečný pohled na turbulentní události počátku 20. století.

Persie a cesta zpět

Původní plán byl takový, že se vylodí v přístavu Anzálí a přidají se k jednotkám komunistů. Většina brigády se však po poradě rozhodla, že se přidají ke Kúčik Chánovi a jeho hnutí. Ti, kteří nesouhlasili, byli vzati do zajetí a zavřeni v podpalubí. Loď proplula nechráněným zálivem, vylodili se u dnešního městečka Nargestán. Dorazili právě v době, kdy probíhala třístranná jednání mezi džangalci, komunisty a teheránskou vládou. Kolář pokračoval ve své práci – staral se o zbraně. Jeho angažmá pro hnutí však skončilo na konci podzimu 1921, kdy bylo hnutí poraženo. Toto je rozebráno v kapitole Analýza.

Kolář byl s druhy nalezen v horském útočišti a zajat. K zajatcům se připojili i jeho známí Šutichin a Kargarateli. Podmínky vězení se zhoršovaly a zhoršil se i Kolářův zdravotní stav. Nakonec byli okradeni a propuštěni bez zásob do lesů. Po několika dnech se dostali do Anzálí, kde byli znovu zatčeni a převezeni do Raštu. Díky zásahu anglického konzula byli zahraniční zajatci, včetně Koláře, propuštěni (Kolář, 1936, s.102).

Po svém propuštění nejdříve pracoval na celním úřadě v Anzálí. Místní vlhké podnebí však nedělalo dobře jeho zdraví. Bažiny v okolí města poskytovaly útočiště komárům. Nakazil se malárií a po částečném doléčení se rozhodl přesunout do Raštu, kde nastoupil na pozici městského inženýra. V této funkci se například podílel na znovuobnovení dodávky elektrické energie do města z elektrárny, která byla boji poničena. Také založil dílnu na opravu automobilů. Většina jeho plánů však byla odložena či ignorována (Kolář, 1936, s.111-112) a tak měl dost volného času, který využil na setkávání s některými z bývalých členů hnutí, kteří byli za svou povstaleckou činnost omilostněni. Kolář, stále ve špatném zdravotním stavu a s touhou po domově, začal plánovat návrat. Anglický konzulát mu zajistil prozatímní pas a dozvěděl se,

že jeho bratr žije. Souhlasil, že do Konstantinopole doprovodí neteř známé. Cestou do Teheránu se setkal s krajany a zapojil se do diskuzí o československém zastoupení v Íránu. Kvůli zpoždění s dokumenty pokračovali později, cestou překonávali horské průsmyky a měli nehodu, po níž je pomohli Kurdové. V Iráku se zdrželi déle kvůli nemoci jeho spolucestující. Kolářovi začali docházet peníze a také se blížil datum konce platnosti jeho pasu. Musel si nalézt přivýdělek a v rámci snížení nákladů se přestěhoval z hotelu do malého domku ke svému příteli. Po prodloužení platnosti pasu cestoval přes Sýrii, kde čelil nepokojům a byl okraden. Po čekání v Bejrútu a nabídce známého kapitána se nakonec dostal do Konstantinopole, získal pas a 26. prosince 1923 dorazil do Košic k bratrovi.

4. Praktická část

Praktická část této práce se zaměřuje na detailní analýzu paměti českého inženýra Jana Koláře, který strávil několik měsíců v roce 1921 po boku Mírzy Kučík chána a hnutí džangalí. Kolářovy memoáry, vydané pod názvem *Na vlnách revoluce v zemi věčných ohňů*, představují unikátní primární zdroj, který nabízí pohled zahraničního pozorovatele na toto povstalecké hnutí.

Cílem praktické části je prostřednictvím kritické obsahové analýzy odhalit, jak Kolář reflektoval hnutí džangalí, jeho vůdce a politické okolnosti doby. Zároveň se tato analýza snaží komparovat Kolářovy zápisky s poznatky moderní historiografie v perštině a angličtině, aby odhalila shody a rozdíly mezi primárními a sekundárními pohledy na události.

Hlavní metodou bude obsahová analýza zaměřená na jazyk, diskurz a narativní strukturu Kolářových memoárů. Zvláštní pozornost bude věnována tomu, jak Kolář zobrazuje revoluční diskurz, socioekonomickou situaci a politické otázky v tehdejší Íránu. Praktická část má za cíl nejen identifikovat klíčové faktory, které přispěly k potlačení hnutí džangalí, ale také posoudit, zda a jak byly tyto faktory v Kolářových pamětech reflektovány.

Kolářova svědectví o hnutí džangalí a jejich interpretace v kontextu moderní historiografie

Jan Kolář, který strávil přibližně pět měsíců v bezprostřední blízkosti hnutí džangalí a jeho vůdce Mírzy Kučík chána, přináší ve svých pamětech cenné svědectví o poslední fázi tohoto povstání. Tato analýza se zaměřuje na klíčové aspekty Kolářova popisu a porovnává jeho reflexe s moderní historiografií. Systémově analyzujeme čtyři základní témata: Kolářův popis hnutí, události vedoucí k potlačení hnutí, charakteristika osobnosti Mírzy Kučík chána a role jeho blízkých spojenců. Každé z těchto témat je kriticky hodnoceno s cílem odhalit případné rozdíly mezi Kolářovými závěry a poznatky získanými z moderních sekundárních zdrojů.

Kolářův popis hnutí džangalí a vývoj jeho působení

Kolářovo líčení je silně ovlivněno jeho subjektivním pohledem, přičemž využívá jazyk, který často odráží emocionální náboj a určité sympatie k cílům hnutí. Jeden z důležitých úryvků z jeho memoárů zní:

„Odboj trval již mnoho let a jeho cílem bylo zhroustiti absolutismus a zlepšiti postavení pracujícího lidu a vysávání úřady“ (Kolář, 1936, s. 68).

V této pasáži jsou termíny jako „zhroustiti absolutismus“ a „zlepšiti postavení pracujícího lidu“ vysoce emotivní. Termín „zhroustiti absolutismus“ evokuje radikální změnu,

kteřá má zničit dosavadní strukturu moci, a zároveň odkazuje na útlak kádžárovské dynastie. Na druhé straně fráze „zlepšiti postavení pracujícího lidu“ posiluje obraz džangalí jako hnutí s legitimními sociálně-ekonomickými cíli. Negativní pojem „vysávání úřady“ dále vykresluje vládu jako vykořisťovatele, zatímco „pracující lid“ je stavěn do role obětí.

Tento způsob prezentace odpovídá revolučnímu diskurzu, který legitimizuje hnutí džangalí jako odpověď na hluboké strukturální problémy kádžárovské Persie. Moderní historiografie potvrzuje, že hnutí džangalí mělo národně-osvobozenecký a sociálně-reformní charakter. Jak uvádí Cronin: „*Hnutí džangalí bylo reakcí na hlubokou politickou a sociální krizi v Íránu, způsobenou zahraniční okupací, vnitřní korupcí a ekonomickým chaosem*“ (Cronin, 2004, s. 102).

Cíle hnutí

Kolář ve svých pamětech opakovaně reflektuje chaotickou politickou situaci v Íránu a konflikt mezi různými frakcemi, včetně džangalí, perské centrální vlády, britských sil a bolševiků. V jedné pasáži píše:

„Kdykoli jsme v rozhovoru přišli na cíl odboje, zdůrazňovali všichni chánové, blízcí Kučík chánovi, že bojují za zlomení moci Kadžárů, za zlepšení postavení pracujícího lidu, zvláště venkovských poddaných [...] Všechny tři strany byly proti Kadžárům, proti nepořádkům ve správě státu a pro povznesení ubohého lidu. Každá z nich však chtěla ovládnouti Persii podle svého způsobu a potlačit druhé dva protivníky“ (Kolář, 1936, s. 68).

Tento výrok naznačuje, že i přes sdílené cíle – jako bylo odstranění kádžárovské dynastie a zlepšení sociálních podmínek – byly jednotlivé frakce rozděleny ambicemi získat moc a dominanci. Soutěživost mezi džangalci, Íránskou komunistickou stranou a Rezou chánem vedla k tomu, že hnutí nebylo schopno vytvořit jednotnou frontu, což přispělo k jeho oslabení.

Moderní historiografie potvrzuje, že jedním z klíčových faktorů potlačení džangalí bylo právě rozdělení sil mezi jednotlivými politickými frakcemi. Jak uvádí Chaqueri, „neschopnost vytvořit jednotnou vládu a pokračující neshody mezi džangalci a komunisty umožnily centrální vládě a britským silám efektivněji potlačit hnutí“ (Chaqueri, 1995, s. 243).

Blízcí spolupracovníci Kučík chána a reflexe Koláře

Kolář také reflektuje roli blízkých spolupracovníků Kučík chána, například Hejdara chána a Hasana chána. V jedné pasáži uvádí:

„Hasan chán Kišederi tvrdil, že Kučík chán nakonec dohodl s Angličany o dodávkách zbraní a vojenského materiálu“ (Kolář, 1936, s. 68).

Tento výrok naznačuje, že Kučík chán byl ochoten uzavírat taktické dohody i se svými dřívějšími nepřáteli, aby zajistil přežití hnutí. Moderní zdroje, jako je Fachrájí, potvrzují, že džangalci uzavřeli s Brity dohodu o volném průchodu jednotek, přičemž hnutí poskytovalo zásoby výměnou za nezasahování do jejich aktivit (Fachrájí, 1993, s. 153).

Kolářova svědectví a jejich výpovědní hodnota

Kolářovy paměti představují cenný primární zdroj, který zachycuje poslední fázi hnutí džangalí. Jeho popisy jsou však ovlivněny osobními sympatiemi a ne vždy reflektují komplexnost politických a sociálních vztahů v tehdejší Íránu. Kritická analýza jeho svědectví v porovnání s moderní historiografií ukazuje, že některé aspekty, například vnitřní rozdělení frakcí, jsou v jeho díle zjednodušené nebo opomenuté. Přesto jsou jeho memoáry důležitým příspěvkem k pochopení dynamiky hnutí džangalí a jeho vůdce.

Události vedoucí k potlačení hnutí džangalí

V době Janova Kolářova příjezdu do Gilánu, tedy v červnu 1921, probíhala jednání mezi třemi klíčovými stranami: džangalci, komunistickou stranou a teheránskou vládou. Tato jednání byla součástí širšího úsilí o nalezení řešení dlouhotrvajícího konfliktu. V rámci těchto jednání se začalo rýsovat několik klíčových faktorů, které postupně vedly k oslabení a nakonec i konečnému potlačení hnutí džangalí.

Jednání s teheránskou vládou a jejich selhání

Po jmenování Ahmada Kaváma novým premiérem začala teheránská vláda jednat s Mírzhou Kučík chánem, s cílem zastavit konflikt a obnovit vládní kontrolu nad Gilánem. V létě 1921 vyslal premiér Kavám do Gilánu svého vyslance s nabídkou funkce guvernéra Gilánu pro Kučík chána a se symbolickým darem – zlatým mečem. Nabídka byla podmíněna ukončením odboje a uznáním vlády v Teheránu.

Podle Chaqueriho měl Ahmad Kavám o ukončení konfliktu zájem. Jedním z důvodů byla jeho obava ze stoupajícího vlivu Británie a z oslabování Íránu. Druhým důvodem byla snaha ochránit majetky v kaspických provinciích (Chaqueri, 1995, s. 349).

Kolář, který byl přímým svědkem této události, popisuje dramatickou scénu rozhovorů v lese:

„Přijel delegát vlády se zlatou šavlí pro Kučík chána a dopisem, jímž je jmenován gubernátorem Gilánu se sídlem v Reštu s podmínkou, že zanechá odboje a uzná teheránskou

vládu. [...] Kučík chánovi byla podána zlatá šavle, zlomil ji dost lehce – byla bezpochyby již naříznuta nebo napilována“ (Kolář,1936, s. 82).

Tento symbolický akt – zlomení zlaté šavle – reflektuje odmítnutí nabídky teheránské vlády. Podle Koláře bylo toto rozhodnutí doprovázeno vyjádřením vůdců džangalců, že „jen krev Kadžárů může smýti zlo způsobené íránskému lidu“, což ukazuje na radikalizaci hnutí a jeho odmítání kompromisů.

Jednání se sovětskými představiteli a komunisty

Dalším důležitým aktérem byla sovětská strana, která se snažila o mediaci konfliktu a zároveň podporovala Komunistickou stranu Persie (Kolář nazývá IKP). Nový ruský velvyslanec Theodor Rothstein, který dorazil do Íránu počátkem roku 1921, se pokoušel zprostředkovat dohodu mezi džangalci a teheránskou vládou. Jeho hlavním zájmem však byla konsolidace moci centrální vlády, oslabení britského vlivu a také odblokování obchodních cest vedoucích přes Gílán (Chaqueri, 1995, s. 352).

Kolář se o těchto jednáních výslovně nezmiňuje, a není proto jasné, zda o nich věděl. Naopak detailně popisuje jednání mezi džangalci a bolševiky, kterým byl přímým svědkem. Hejdar chán, prominentní člen IKP, opakovaně navštěvoval Kučík chána s cílem přesvědčit ho ke spolupráci. Kolář ve svých pamětech uvádí:

„Kučík chán nenávidí násilné jednání bolševiků. Je proti ruskému vlivu v Persii. Protahuje jednání jen proto, aby měl více vojska pohromadě, aby bylo dobře vycvičeno a vyzbrojeno“ (Kolář,1936, s. 81).

Podle Koláře džangalci jednání s bolševiky záměrně protahovali, aby získali více času na posílení svých vojenských sil. Tento pohled není v sekundární literatuře běžně zmiňován, což naznačuje, že Kolář přináší unikátní postřeh.

Rozpad spolupráce mezi džangalci a komunisty

I přes počáteční pokusy o spolupráci mezi džangalci a komunisty došlo v průběhu roku 1921 k jejich definitivnímu rozkolu. Džangalci začali vnímat bolševické metody jako příliš násilné a odmítali předat komunistům kontrolu nad financemi a správou republiky.

Podle Chaqueriho vyvrcholilo napětí 28. září 1921, kdy Kučík chán pozval komunistické vůdce na schůzku pod záminkou jednání. Schůzka se však změnila v násilnou léčku, při níž byli mnozí komunističtí představitelé zraněni nebo zabiti (Chaqueri, 1995, s. 356). Kolář tuto událost popisuje ve svých pamětech:

„Odejel jsem asi tak 400 m a naráz bum! bum! slyším výbuchy granátů. [...] V malé chvílce byli jsme u Džumba bazaru. Tu vyskočilo ze křoví několik mudžihidů a zastavili nás“ (Kolář, 1936, s. 83).

Kolářovo svědectví potvrzuje, že tato událost vedla k obnovení bojů mezi džangalci a komunisty, což dále oslabilo obě strany a přispělo k jejich porážce vládními silami.

Dobytí Reštu a konec hnutí džangalí

Konečný úder hnutí džangalí přišel v říjnu 1921, kdy vládní armáda v čele s kozáckou brigádou pod vedením Rezy chána dobyla město Rešt. Podle Koláře byl boj charakterizován těžkými podmínkami a partizánským stylem válčení v náročném lesním terénu:

„Bojovalo se partizánsky proti vládní přesile. Tu bylo ukryto několik lidí v močále, tam ve křoví, na stromech i za vyvrácenými kmeny“ (Kolář, 1936, s. 85).

Organizovaný odpor džangalců trval do poloviny listopadu 1921, kdy byli definitivně vytlačeni do hor. Kučík chán se svými posledními stoupenci uprchl do lesů, kde byl pronásledován vládními jednotkami.

Smrt Mírzy Kučík chána

Kučík chánův konec je jedním z nejtragičtějších momentů hnutí džangalí. Kolář popisuje, jak byl vůdce pronásledován vládními jednotkami, až byl nakonec zajat a zabit. Uvádí:

„Konečně prchal už jen Kučík chán sám s Hauckem přes hory na druhou stranu [...] Byl raněn i on a klesl. Raněnému a polozmrzlému Ali Kerbelai uťal hlavu“ (Kolář, 1936, s. 90).

Podle Chaqueriho byl Kučík chán zajat a popraven v prosinci 1921, přičemž jeho hlava byla vystavena ve Teheránu jako symbolické vítězství nad hnutím džangalí (Chaqueri, 1995, s. 363).

Kolářovy paměti poskytují detailní a částečně unikátní svědectví o posledních měsících hnutí džangalí. I když některé jeho popisy nejsou v souladu s moderní historiografií, jeho svědectví je cenným primárním zdrojem, který přispívá k pochopení dynamiky a důvodů, jež vedly k potlačení tohoto povstání.

Charakteristika osobnosti Mírzy Kučík chána:

„Kučík chán nás srdečně uvítal. Zopatřil nás vším, hned první den dostal jsem darem krásného koně s evropským sedlem a 100 tumánů. To zavazovalo“ (Kolář, 1936, s. 76–77).

Z jeho popisu vyplývá, že Kučík chán byl nejen vojenským vůdcem, ale také symbolem štědrosti a solidarity. Tento obraz však může být idealizovaný. Kučík chánův pragmatismus,

který zahrnoval vyjednávání s Brity i bolševiky, je v moderní historiografii interpretován jako znak jeho politické zručnosti, ale také jako jeden z důvodů, proč byl kritizován některými svými spojenci (Chaqueri, 1995, s. 233).

„V klidných chvílích rád naslouchával vypravování o poměrech evropských a mnohé z našich způsobů si osvojil“ (Kolář, s. 67–68).

Zde popisuje otevřenost Kučík chána a jeho zájem o cizí především evropské kultury. Slovo *osvojil* má pozitivní význam a značí, že přijetí nových způsobů chování a myšlení bylo dobrovolné a nejspíše i přínosné. Kolář se sice nijak nepovyšuje a nevyzdvihuje nadřazenost evropské kultury, vytváří však pocit, že evropské způsoby stojí za osvojení. Zároveň lze cítit pomalý nástup fenoménu globalizace, kdy je přejímání způsobů mimo svůj vlastní kulturní okruh standardem.

Kolářovi do jeho domku nainstalovali polní telefon. Komunikaci s Kúčik Chánem jeho prostřednictvím popisuje takto:

„Často se ozval zvonek a Kučuk chán se ptal zdvořile ze štábu na mé zdraví a mám-li všecko pohodlí“ (Kolář, 1936, 70).

Rámuje Kučík chána jako starostlivého vůdce. Jeho volání ze štábu poukazuje na jeho zaneprázdněnost a pozici hlavní osobnosti odboje. Častá komunikace může evokovat zájem o blaho druhých, ale také může evokovat existenci určitého dohledu ať už vědomého či nevědomého. Kučík chánovo chování také ukazuje na místní kulturní specifika. Každopádně si tímto svým příjemným chováním dokázal vybudovat kladný obraz a důvěru, což podporovalo jeho mocenskou strukturu. Celkově tak Kolář staví obraz Kučík chána jako laskavého vůdce, který možná používá jsou laskavost jako prostředek k udržení kontroly.

„Na vůdce povstání byl mírný, nikdy jsem neviděl, že by dal někoho trestati“ (Kolář, 1936, 68).

Kolář zde staví vnímání Kučík chána jako shovívavého vůdce. Explicitně použitím záporu *nikdy jsem neviděl* tuto shovívavost pozitivně zdůrazňuje. Mínil, že ve srovnání s dalšími revolučními vůdci se vymyká a tato domněnka posiluje mínění, že lze vést revoluční hnutí i spravedlivě a lidsky než tradičními autoritativními metodami, které právě zahrnují násilí v podobě trestů. Může to také znamenat, že svou moc zakládá na důvěře, nikoli na strachu na rozdíl od svých nepřátel. Tato výpověď může vytvářet pozitivní obraz a posílit legitimitu Kučík chána jakožto toho, kdo dbá na morální hodnoty, v boji.

Charakteristika Mírzy Kučík chána: Osobnost, víra, politika a vnímání veřejností

Mírza Kučík chán, vůdce hnutí džangalí, je v pamětech Jana Koláře i v sekundárních zdrojích vykreslován jako komplexní a mnohovrstevná postava. Tato část se zaměřuje na analýzu jeho osobnosti, morálních zásad, vztahů s veřejností a jeho role vůdce, přičemž se porovnává Kolářovo líčení s poznatky moderní historiografie.

Morální kredit a mírný charakter

Jedním z klíčových aspektů Kučík Chánovy osobnosti je jeho mírnost a laskavost vůči protivníkům. Podle sekundární literatury se vyhýbal pomstě – místo toho často radil svým protivníkům a projevoval k nim laskavost. Někteří jeho současníci to však interpretovali jako slabost, která mu bránila stát se nemilosrdným revolučním vůdcem. Tato vlastnost mohla v očích nepřátel působit jako nedostatek rozhodnosti (Chaqueri, 1995, s. 50, 108).

Jako příklad jeho morálního kreditu lze uvést incident kolem roku 1911, kdy Kučík chán nešťastnou náhodou zabil žebráka. Plný zděšení se sám udal policii a byl zadržen, ale s vědomím pozůstalých byl posléze propuštěn (Chaqueri, 1995, s. 50–51). Tento příběh ukazuje Kučík chána jako morálně pevného člověka, který byl ochoten čelit následkům svých činů.

Kolář jeho mírnost podporuje výrokem:

„Cizince vítal, nebyl proti nim zaujat...“ (Kolář, 1936, s. 68).

Tento popis je v kontrastu s tvrzeními Dunsterville, který ho označuje za vůdce, jenž přijal program zaměřený proti cizincům, s heslem „smrt každému bílému muži“ (Dunsterville, 2009, s. 14). Dunsterville však vycházel z pohledu protivníka, zatímco Kolářovo líčení vytváří obraz Kučík chána jako pohostinného vůdce, který podporoval spolupráci s cizinci, především kvůli jejich odborným znalostem (např. technickým).

Rodinný život a osobní tajemství

Ohledně Kučík Chánova rodinného života existuje mnoho nejasností. Kolář zmiňuje, že „tvrdilo se, že je ženat a má dcerušku, nikdo však jeho rodiny neznal“ (Kolář, s. 67). Tato neověřená informace vytváří auru tajemnosti kolem jeho rodinného života.

Podle moderních zdrojů byl Kučík chán údajně velmi bojácný a ženu si vzal až krátce před svou smrtí, ve věku 41 let (Chaqueri, 1995, s. 50). Jeho neteř Paríroch Džangalí v rozhovoru z roku 2015 zmínila, že Kučík chán byl neplodný kvůli zranění z mladšího věku, ale před smrtí se údajně stihl zasnoubit (IRNA, 2015).

Víra a zbožnost

Kolář opakovaně zmiňuje Kučík Chánovu hlubokou víru, kterou považoval za výrazný prvek jeho osobnosti. Při popisu jeho každodenních návyků uvádí:

„Téměř nikdy nevypouštěl z ruky orientální jantarový růženec, který neustále přebíral...“ (Kolář, 1936, s. 66).

Kolář nazývá tento předmět „růžencem“, což je z hlediska islámské tradice nesprávné označení. Ve skutečnosti jde o tasbích, pomůcku o 99 zrníčkách používanou při rozjímání nad Božími přívlastky.

Kolář dále píše:

„Původně snad byl mollou, moslemským knězem, a byl velmi zbožný. Při modlitbě nesměl ho nikdo vyrušit...“ (Kolář, 1936, s. 67).

Mírza Kučík chán absolvoval vzdělání v náboženské škole, což mohlo jeho víru výrazně posílit. Při důležitých rozhodnutích se údajně často odvolával na „božskou vůli“ a svůj osud spojoval s vírou (Chaqueri, 1995, s. 50).

Jedna z Kolářových vzpomínek zachycuje Kučík chána během večerního setkání:

„Po rozpravě o zbraních a municí tázal se Kučuk chán snad jen ze zdvořilosti na mou vlast [...] Nakonec povstal a prohlásil: ‚Alláh je veliký. Dá nám všem, po čem toužíme...‘“ (Kolář, 1936, s. 78–79).

Tato scéna přibližuje Kučík chána jako zbožného muže, jehož víra ovlivňovala jeho rozhodování i jeho interakce s ostatními.

Mírza Kučík chán byl znám svou hlubokou vírou, která byla nejen středobodem jeho osobního života, ale také zásadním pilířem jeho politických a morálních rozhodnutí. Jeho zbožnost se projevovala v každodenních návycích a rituálech, které zachytil ve svých pamětech Jan Kolář. Jedním z nejvýraznějších symbolů jeho víry byl tasbích – modlitební pomůcka se 99 zrníčky, používaná při rozjímání nad Božími přívlastky. Kolář tento předmět mylně označuje jako „růženec“, avšak jeho popis jasně ukazuje, jak významnou roli hrála náboženská meditace v Kučík chánově životě: „Téměř nikdy nevypouštěl z ruky orientální jantarový růženec, který neustále přebíral...“ (Kolář, s. 66). Tento detail svědčí o tom, že Kučík chán nejen praktikoval muslimské modlitby, ale také neustále rozjímal nad svou vírou i během běžných činností, což mu mohlo pomáhat udržovat klid a soustředění v náročných dobách.

Kolář zmiňuje, že Kučík chán mohl být původně mollou, což je titul pro muslimské duchovní. Jeho náboženské vzdělání v náboženské škole mělo patrně zásadní vliv na formování jeho osobnosti. Náboženské znalosti mu mohly umožnit lépe se orientovat v teologických otázkách a získat respekt mezi věřícími stoupenci hnutí džangalí, kteří v něj viděli nejen politického vůdce, ale i morální autoritu. Kučík chán často zdůrazňoval svou oddanost „božské vůli“ při důležitých rozhodnutích, což potvrzuje jeho víru v předurčený osud a vyšší principy. Tento duchovní aspekt jeho vedení se zřetelně odráží v Kolářově vzpomínce na večerní setkání, kdy po rozpravě o vojenských záležitostech Kučík chán zakončil debatu zbožnou větou: „Alláh je veliký. Dá nám všem, po čem toužíme“ (Kolář, 1936, s. 78–79). Tento výrok svědčí o jeho přesvědčení, že úspěch hnutí závisí nejen na lidském úsilí, ale také na Boží podpoře.

Kučík chánova zbožnost byla spojená i s jeho asketickým životním stylem, který Kolář rovněž detailně popisuje. Kučík chán žil skromně, bez okázalosti, a vyhýbal se luxusu, který byl typický pro tehdejší aristokracii a vládnoucí elity. Kolář uvádí: „Neměl ani stálého příbytku, žil buď v malém domku ve hlavním štábu, nebo u spřátelených chánů. Spával na hasíru, pod hlavou stočený chalát a žil vůbec velmi skromně“ (Kolář, 1936, s. 67). Tento způsob života jasně ukazuje jeho vědomé rozhodnutí přiblížit se obyčejným lidem, mezi nimiž hledal podporu. Jeho skromnost se mohla stát prostředkem, jak demonstrovat rozdíl mezi ním a příslušníky kádžárovské dynastie, kteří byli známí svým luxusem a okázalostí. Tento styl života nejen posiloval jeho autoritu mezi stoupenci, ale také ukazoval jeho oddanost myšlence rovnosti a spravedlnosti, která byla jádrem hnutí džangalí. Skromnost a víra tak tvořily základní hodnoty, které Kučík chán nejen zastával, ale také důsledně naplňoval ve svém každodenním životě i vedení povstaleckého hnutí.

Skromnost a asketický životní styl

Kolář popisuje Kučík chána jako člověka, který vedl skromný a asketický životní styl: „Byl vždy stejný – mírný, opatrný, střídmy v jídle, málo hovořil, více naslouchal“ (Kolář, 1936, s. 77).

Dále uvádí:

„Neměl ani stálého příbytku, žil buď v malém domku ve hlavním štábu, nebo u spřátelených chánů. Spával na hasíru, pod hlavou stočený chalát a žil vůbec velmi skromně“ (Kolář, 1936, s. 67).

Tato skromnost mohla sloužit jako symbolické vymezení vůči okázalému životnímu stylu příslušníků kádžárovské dynastie a jeho nepřátel. Žít jako obyčejní lidé mohlo zvyšovat jeho důvěryhodnost a autoritu mezi stoupenci.

Vztah k lidu a venkovanům

Kolář opakovaně zdůrazňuje, že Kučík chán byl mezi prostým lidem velmi oblíbený: „*Venkovský lid v Gilánu ho přímo zbožňoval. Prostý lid jej ctil jako světce*“ (Kolář, 1936, s. 67).

Dále popisuje scény, kdy venkované vybíhali z domů a klaněli se mu, nebo jezdec seskočil z koně, aby Kučík chána pozdravil (Kolář, 1936, s. 77). Tento obraz téměř náboženského uctívání naznačuje hlubokou úctu vůči jeho osobě, která byla nejspíše výsledkem jeho politiky zaměřené na zlepšení života obyvatel.

Podle Chaqueriho hnutí džangalí věnovalo měsíčně 10 tisíc dolarů na pomoc uprchlíkům a hladovějícím, zakládalo školy pro venkovské děti a vylepšovalo infrastrukturu, což pomohlo zmírnit projevy a důsledky hladomoru v Gilánu (Chaqueri, 1995, s. 44–47; Atabaki, 2006, s. 144).

Mírza Kučík chán byl podle Koláře i sekundární literatury charismatickým vůdcem, který si získal úctu a oblibu díky své skromnosti, zbožnosti a péči o obyčejné lidi. Jeho laskavost a zdrženlivost vůči protivníkům však mohla být vnímána jako slabost, což mohlo ovlivnit jeho schopnost vést revoluční hnutí. Kučík chán zůstává v pamětech Jana Koláře i v historiografii symbolem morální integrity a oddanosti svému lidu, ale také vůdcem, jehož nedostatky mohly přispět k jeho pádu.

Role blízkých spojenců Mírzy Kúčik Chána

Hauck

„*Osobním tajemníkem Kučuk chánovým byl Němec Fridrich Hauck, rodem ze Saska. Býval obchodním zástupcem v Enzeli, přidal se k revoluci a také v ní zahynul*“ (Kolář, 1936, s. 69).

Friedrich Hauck (také Hušang): Tajemník a překladatel Mírzy Kučík chána

Friedrich Hauck, známý také pod perským jménem Hušang, byl blízkým spolupracovníkem a osobním tajemníkem Mírzy Kučík chána. Sloužil nejen jako jeho překladatel, ale i jako důvěrník a rádce. Jeho německý původ je nesporný, ale o konkrétním místě jeho původu existují rozporuplné informace.

Friedrich Hauck byl pro Mírzu Kučík chána mnohem víc než jen tajemníkem nebo překladatelem. Jeho přítomnost v hnutí džangalí přinesla nejen praktickou podporu v podobě

jeho jazykových a organizačních schopností, ale také hlubší symbolický význam. Jako Evropan, který se připojil k boji proti imperialismu a kolonialismu v Persii, představoval Hauck mezinárodní rozměr povstaleckého hnutí. Jeho oddanost Kučík chánovi a jeho věci dávala hnutí váhu a ukazovala, že sdílený odpor proti nespravedlnosti může překonat rozdíly v národnosti nebo kulturním zázemí. Díky jeho překladu a schopnosti komunikovat s cizinci se hnutí mohlo lépe orientovat v geopolitických jednáních, která byla klíčová pro jeho přežití.

Navzdory tomu, že Hauckova konkrétní motivace k připojení se k hnutí džangalí zůstává nejasná, jeho loajalita vůči Kučík chánovi je nesporná. Přestože pocházel z úplně jiného kulturního prostředí, Hauck našel v džangalí a jejich boji smysl a dokázal se s nimi plně ztotožnit. Jeho osud, který ho spojil s Mírzou Kučík chánem až do posledních okamžiků jejich života, ukazuje jeho hluboké přesvědčení a oddanost ideálům hnutí. Smrt obou mužů v prosinci 1921 během ústupu do hor zanechala tragický, ale zároveň inspirativní příběh o přátelství, věrnosti a spojenectví mezi dvěma odlišnými, avšak vnitřně spřízněnými osobnostmi.

Původ a dřívější působení

Jan Kolář ve svých pamětech označuje Haucka na základě jeho vlastní výpovědi za „*Němce rodem ze Saska*“. Kolář také zaznamenal Hauckovy nostalgické vzpomínky na Sasko, které popsal jako „*pravý ráj*“ *během jednoho z neformálních večerních setkání s Kučík chánem*: „*I Hauck stržen mým steskem, rozhovořil se o Sasku jako o pravém ráji*“ (Kolář, 1936, s. 79).

Tento údaj Koláře je však v rozporu s informacemi, které uvádí Cosroe Chaqueri. Podle něj pocházel Friedrich Hauck z komunity Povolžských Němců (Volga Germans), což byla etnická skupina německého původu, žijící v Ruském impériu (Chaqueri, 1995, s. 192).

Před svým připojením k hnutí džangalí měl Hauck pracovat na ruském zastupitelství v Teheránu. Předpokládá se, že byl před bolševickou revolucí zadržen v Baku, odkud byl po revoluci propuštěn (Chaqueri, 1995, s. 462). V květnu 1918 byla v Bandar-e Anzálí (Enzeli) zatčena žena, která uvedla, že byla s Friedrichem Hauckem ve styku, což naznačuje, že se v té době již pohyboval v regionu (Chaqueri, 1995, s. 462).

Role Friedricha Haucka v hnutí džangalí nebyla omezena pouze na jeho funkci tajemníka a překladatele. Jako člověk se zkušenostmi z diplomatických i obchodních kruhů přispíval k budování vztahů mezi hnutím džangalí a zahraničními aktéry, zejména během složitých vyjednávání s bolševiky, kteří se pokoušeli ovlivnit situaci v regionu. Je možné, že Hauckova znalost ruštiny a jeho předchozí působení v ruském prostředí byly klíčové při jednáních o podpoře ze strany bolševiků, kteří v té době usilovali o šíření své ideologie do

Persie. Jeho přístup ke Kučík chánovi jako k charismatickému vůdci a jeho snaha o překlenutí kulturních a jazykových bariér mezi ním a zahraničními partnery dodávaly hnutí další rozměr a pomáhaly mu získávat mezinárodní pozornost.

Navzdory rozporuplným informacím o jeho původu a motivacích je Hauck dodnes považován za symbol mezinárodního rozměru hnutí džangalí. Jeho příběh ukazuje, jak široce dokázalo toto povstání přitahovat jednotlivce různých národností, kteří se cítili spojeni s myšlenkou odporu proti imperialismu a usilováním o sociální spravedlnost. Hauckův osud, spojený s tragickým koncem hnutí džangalí v prosinci 1921, připomíná, že hnutí nebylo jen lokálním fenoménem, ale hrálo roli ve větších geopolitických změnách, které otřásaly regionem během první poloviny 20. století. Jeho smrt po boku Mírzy Kučík chána je důkazem jeho věrnosti a neochvějné podpory věci džangalců až do posledního okamžiku.

Motivace a role v hnutí džangalí

Motivace Friedricha Haucka připojit se k hnutí džangalí zůstává i dnes nejasná. Není zřejmé, zda ho k hnutí přivedly osobní přesvědčení, sympatie ke Kučík chánově věci, nebo pragmatické důvody, jako byly bezpečnost a postavení během turbulentního období.

Co je však jisté, je jeho věrnost vůči Kučík chánovi. Hauck sehrál významnou roli nejen jako překladatel, ale také jako prostředník v jednáních a blízký spolupracovník vůdce džangalců. Setrval s ním až do posledních okamžiků hnutí a byl jedním z jeho nejbližších spojenců. Podle Chaqueriho zůstal po boku Kučík chána až do samotného konce v prosinci 1921, kdy oba společně zemřeli v horách během ústupu (Chaqueri, 1995, s. 462).

Hauckova postava zůstává zahalena určitými nejasnostmi, zejména pokud jde o jeho původ a motivace. Rozdíl mezi tvrzením Koláře, který ho označuje za Němce ze Saska, a Chaqueriho, jenž hovoří o povolžském původu, by mohl být výsledkem Hauckova osobního vyprávění, které mohlo být ovlivněno různými faktory. Co však nelze zpochybnit, je jeho role v hnutí džangalí a jeho blízký vztah s Kučík chánem. Friedrich Hauck zůstává jednou z klíčových postav tohoto povstaleckého hnutí, která si svým odhodláním a věrností získala pozornost historiků i pamětníků.

Hasan chán

„Daně odváděly se rovněž v naturáliích do skladišť, na něž dozíral Hasan chán Kišederi, správce financí v Džengeli. Obstarával i potřeby pro vojsko a byl hlavním jeho dodavatelem“ (Kolář, 1936, 69).

„Hasan Chán Kišederi Muihin Ruaja – toť celý jeho titul – byl také největším průmyslníkem v Džengeli. Na pokraji lesa byla jeho továrna textilní a na obuv, na druhém konci zase cihelna. Nešlo o továrny v evropském slova smyslu, byly to vlastně jen velké dílny, kde se pracovalo pouze ručně, ale s mnoha dělníky. Vyráběly se látky, jakýsi perský druh khaki, a krejčí šili z ní hned uniformy pro vojsko – kalhoty a vojenské bluzy.“

„Po mém příchodu byl místní průmysl ještě rozšířen. Stará zámečnická dílna na kraji lesa byla opravena a přistavěno ještě několik jiných. Začali jsme pracovat. Vyráběli jsme velké nože a dýky. Opravovali jsme zbraně i náboje a často z několika rozbitých ručnic sestavovali jsme nové“ (Kolář, 1936, 74).

Hasan chán Kišederi: Klíčová postava hnutí džangalí

Hasan chán Kišederi byl jednou z nejvýznamnějších postav hnutí džangalí a blízkým spolupracovníkem Mírzy Kučík chána. Jeho role v hnutí byla zásadní jak po politické, tak i po ekonomické stránce. Hasan chán nebyl jen majetným vlastníkem rozsáhlých pozemků v Gílanu, ale také jedním z hlavních organizátorů a podporovatelů povstání, které hrálo klíčovou roli v historii íránské moderní politiky.

Hasan chán Kišederi byl jednou z klíčových postav hnutí džangalí a jeho vliv na jeho vznik a rozvoj byl nesmírně důležitý. Od samého počátku se aktivně podílel na formování hnutí, jehož cílem bylo bojovat proti zahraničním vlivům a domácí tyranii v Persii. Hasan chán byl nejen vlivným pozemkovým vlastníkem v regionu Gílán, ale jeho zdroje a organizační schopnosti se ukázaly jako nepostradatelné pro efektivní fungování povstaleckého hnutí. Jeho pozemky, které se rozkládaly v úrodných oblastech Gílanu, poskytly povstalcům nejen útočiště, ale také nezbytné zdroje pro podporu vojenských i civilních aktivit hnutí. Na jeho půdě byl zřízen hlavní stan hnutí, což jen podtrhovalo jeho významnou roli v celkové struktuře džangalí.

Hasan chán se stal jedním z nejbližších spolupracovníků Mírzy Kučík chána a od počátku byl zapojen do všech klíčových rozhodovacích procesů. Jeho role „ministra financí“ povstalecké republiky, jak ji popisuje Kolář, byla klíčová nejen pro ekonomické fungování hnutí, ale také pro jeho stabilitu a dlouhodobou udržitelnost. Hasan chán spravoval veškeré finanční prostředky, které byly nezbytné pro zásobování armády, nákup zbraní a podporu civilního obyvatelstva. Kolář o jeho úloze píše: *„Byl u všeho od začátku a měl obrovské pravomoci. Schraňoval všechny důležité listiny a o jejich lokaci věděl jen on sám.“* Tato důvěra, kterou mu Kučík chán a ostatní povstalečtí vůdci svěřili, svědčí o jeho neotřesitelném postavení a respektu, kterého se těšil v rámci hnutí.

Kromě své politické a ekonomické role byl Hasan chán také významným symbolem propojení hnutí džangalí s místním obyvatelstvem. Jeho titul „*Mojín ar-roajá*“ neboli „*pomocník poddaných*“, který mu udělil Mozaffaroddín šáh, ukazuje na jeho dlouhodobou snahu chránit zájmy venkovského obyvatelstva. Hasan chán se věnoval zlepšování životních podmínek místních komunit a díky tomu si získal respekt nejen mezi svými stoupenci, ale také mezi širší veřejností. Tento titul nebyl pouhou formální poctou, ale odrazem jeho skutečného přístupu k lidem, kteří v něm viděli spravedlivého a soucitného vůdce.

Jeho vliv byl patrný i v logistické organizaci hnutí. Hasan chán zajišťoval zásobování armády, správu skladů a distribuci potravin a dalších nezbytností. V povstaleckých táborech zavedl systém, který umožňoval vybírání daní v naturáliích, jako byla rýže, tabák či další zemědělské produkty. Tyto zdroje byly následně využívány nejen pro podporu bojovníků, ale také pro zlepšení situace venkovských komunit. Tento přístup nejen posiloval ekonomickou soběstačnost hnutí, ale také upevňoval důvěru místního obyvatelstva, které vnímalo Hasan chána jako spravedlivého správce a člověka, který hájí jejich zájmy. Hasan chán se tak stal jedním z hlavních organizátorů povstání a jeho přítomnost v hnutí džangalí byla klíčová pro jeho fungování na politické, ekonomické i sociální úrovni.

Ústup a jednání s vládou

Po vojenské porážce hnutí džangalí v roce 1921 se Hasan chán společně se zbytkem povstalců stáhl do lesů v horách. V této bezvýchodné situaci údajně obdržel zprávu od svého bratrance, který již dříve přešel na stranu vládních vojsk a byl blízkým spolupracovníkem Rezy chána. Ve zprávě byl Hasan chán vyzván, aby se vzdal vládním autoritám, přičemž mu byla přislíbena amnestie (Fachrájí, 1993, s. 423).

Po zhodnocení situace, která byla pro povstalce již naprosto zoufalá, se Hasan chán rozhodl opustit svou skupinu a podvolit se vládě. Byl skutečně amnestován a dokonce získal zpět své původní postavení. Tento akt byl pravděpodobně výsledkem jeho předchozích kontaktů s vládními kruhy a jeho schopnosti vyjednávat.

Smrt za nejasných okolností

Hasan chán Kišederi se však paradoxně nedočkal dlouhého klidu. V roce 1926 byl při atentátu v Raštu smrtelně zraněn. Okolnosti jeho smrti zůstávají dodnes nejasné a motivy útočníků nejsou plně objasněny (Fachrájí, 1993, s. 423). Je pravděpodobné, že jeho prominentní postavení a minulost vůdce povstalců mohly sehrát roli ve vzniklé nenávisti či politické rivalitě, která vedla k jeho zavraždění.

Hasan chán Kišederi byl klíčovou postavou hnutí džangalí, která sehrála významnou roli jak na jeho organizační, tak i na ekonomické úrovni. Jeho rozhodnutí připojit se k vládním autoritám po porážce povstání ukazuje na jeho pragmatismus a schopnost přizpůsobit se měnícím se politickým podmínkám. Jeho tragická smrt však připomíná, že ani ti, kteří se dokázali vyjednáváním zachránit, nebyli imunní vůči následným politickým konfliktům a msty plným útokům.

Jusuf chán Šefti a Chalil Churban: Klíčové postavy hnutí džangalí

Jusuf chán Šefti a Chalil Churban byli významnými aktéry hnutí džangalí, ačkoliv jejich role a osudy byly odlišné. Oba muži zanechali na historii hnutí nezanedbatelnou stopu – Jusuf chán jako diplomat a hostitel zahraničních podporovatelů, Chalil Churban jako bojovník, který se nakonec přidal k nepřátelským stranám. Níže je podrobný popis jejich životních cest, jak je reflektují Kolářovy paměti a sekundární literatura.

Jusuf chán Šefti: Hostitel, zmírňovatel konfliktů a starosta

Jusuf chán Šefti byl vlivným vlastníkem půdy v Gílánu a jedním z regionálních vůdců, kteří podporovali hnutí džangalí. Jeho hlavní majetek se nacházel v Šeftu, nicméně Kolář ho osobně poznal v jeho domě v Reštu, kam často jezdil během svého působení v Gílánu:

„Ubytoval jsem se v Reštu u Jusuf chána Šefti, který měl hlavní majetek v Šeftu, ale v Reštu mu patřila rozsáhlá zahrada a v ní dům. Správce domu již věděl, že přijedu, a uvítal mne jako hosta svého pána. I později jsem tu často bydlíval, jen výjimečně jsem se někdy ubytoval v hotelu.“
(Kolář, 1936, s. 79)

Jusuf chán byl znám svou snahou o kompromis a mírové řešení konfliktu mezi džangalci a vládními jednotkami. Podle dostupných informací měl větší tendenci jednat o smíru než ostatní chánové v regionu. Jeho politická pozice se odráží i v tom, že se stal vůbec prvním starostou města Foman, což potvrzuje jeho vliv a schopnost vyjednávat mezi různými stranami konfliktu (ISNA, 2023).

Dům Jusuf chána v Reštu, který byl Kolářovým častým útočištěm, měl být zapsán na seznam kulturního dědictví Íránu. Bohužel však tehdejší majitel neudělil souhlas se zápisem, a tak byl tento historický objekt, jehož stáří se odhadovalo na 150 let, v roce 2017 zbourán (ISNA, 2023). Toto zboření znamenalo nenávratnou ztrátu jednoho z významných památníků spojených s hnutím džangalí.

Chalil Churban: Vůdce, přeběhlík a guvernér

Chalil Churban, známý také jako Chalo Kurban, byl jedním z původních členů úzkého vedení hnutí džangalí. Na začátku hnutí se podílel na jeho budování a jeho hlavním úkolem byla mobilizace gílánských Kurdů, kteří mohli výrazně posílit bojové síly džangalců.

Kolář popisuje Churbana v momentě, kdy se stal svědkem léčky, kterou Kučík chán nastražil na vládní vyjednavče a představitele komunistů. Podle Koláře byl Chalil Churban jednou z klíčových osobností tohoto setkání:

„Byl mezi nimi i Chalil Churban, zástupce Riza chána a Kerim chána z IKP, oba byli Kurdi. [...] Hovořili spolu potichu a dost vzrušeně, pozoroval jsem, že jsou nedůvěřiví a plní obav.“
(Kolář, 1936, s. 75)

Navzdory svému počátečnímu zapojení do džangalského hnutí se Chalil Churban v červenci 1920 připojil ke komunistům a získal funkci komisaře pro válku v rámci vlády Perské sovětské socialistické republiky (Chaqueri, 1995, s. 466). Tento přestup byl pro džangalce velkou ztrátou, neboť jako znalec místního prostředí měl Churban zásadní význam pro strategické a vojenské plánování.

Po obnovení bojů s teheránskou vládou se Churban 10. října 1921 vzdal své funkce a začal spolupracovat s vládními jednotkami. Díky své znalosti terénu pomáhal vojákům vystopovat džangalce ukrývající se v lesích. Za svou loajalitu byl odměněn funkcí guvernéra strategického přístavního města Anzalí (Chaqueri, 1995, s. 466).

Jeho kariéra však skončila tragicky. Později byl na přímý pokyn Rezy chána odstraněn, což ukazuje na bezohledný pragmatismus tehdejší iránské vlády, která se nezdráhala likvidovat své bývalé spojence, jakmile přestali být užiteční.

Jusuf chán Šefti a Chalil Churban představují dvě odlišné tváře hnutí džangalí. Jusuf chán byl mužem kompromisu a diplomacie, který se snažil zmírnit konflikty a zanechal po sobě odkaz v podobě své politické a majetkové činnosti v Gílánu. Chalil Churban naopak ilustruje složitost revolučních hnutí, kde osobní ambice a pragmatická rozhodnutí často vedou k přeběhnutí na opačnou stranu konfliktu. Jeho osud je příkladem toho, jak nejednoznačná a nebezpečná mohla být loajalita v kontextu iránské politické krize na počátku 20. století.

Evropané

V roce 1917 vypukla v Rusku bolševická revoluce. V následné občanské válce bolševici zkonsolidovali svou moc, potlačili odpor bělogvardějských generálů a ukončili samostatnost

států, které na krátkou dobu získaly svou nezávislost a jež byly předtím součástí ruského impéria. Zejména po pádu nezávislých kavkazských států mnoho emigrantů odešlo do Persie.

„Kolem Kučuk chána bylo vždy několik Evropanů, za mého pobytu bylo tam dosti bývalých carských důstojníků a denikinců“ (Kolář, 1936, s. 69)

Kolář se na lodi, na které připlul do Íránu, seznámil se dvěma osobami:

„Velitelem brigády byl generál Kargarateli, Gruzín, bývalý carský plukovník, provázela jej i jeho choť s dceruškami. Našel jsem na lodi i známého dělostřeleckého plukovníka Šutichina, ...“ (Kolář, 1936, s. 62).

Následně po spojení se s džangalci Kolář míní, že ono spojení bylo Kargarateliho plánem:

„Domnívám se, že Kargarateli byl s Kučuk chánem dohodnut. Byl to statečný Gruzín, bývalý carský plukovník, smýšlením demokrat. Nesouhlasil se starým režimem a tím méně byl spokojen s vládou bolševickou. Jen z nezbytí byl v rudé armádě. Jako kavkazský domorodec byl dobře zasvěcen nejen do poměrů zakavkazských republik, ale i do záležitostí Persie. Azerbejdžan měl stálé styky s Persií. Některé rodiny měly příbuzenstvo v obou státech. Poštovní spojení bylo sice nemožné, ale po neschůdných horských cestách donesl spolehlivý posel nejchoulostivější zprávy. Zdali měl Kargarateli nějaké přesné plány do budoucna anebo snad bylo jeho spojení s Kučuk chánem jen dobrodružným činem energického jedince, nespokojeného s politickými poměry – nevím. Hádal bych více na druhou eventualitu, tehdejší bouřlivá doba sama vyvolávala podobné avantury a východ byl jim zvlášť příznivý“ (Kolář, 1936, s. 64).

Stýkal se s nimi i nadále, navštěvoval je v jejich domech a sdílel s nimi i jejich strasti:

„Při svém zaměstnání měl jsem dost času a vyjel jsem si někdy do hlavního stanu navštívit Šutichina a Kargarateliho. Život v hlavním stanu a vojenském táboře podobal se trochu životu v zapadlé pohraniční posádce. Důstojníci neměli tu nic než vojsko, hon a svou vlastní společnost. Zašel jsem pravidelně do chaty Šutichina, kam přicházelo i několik ruských důstojníků sloužících v Džengeli. Od Šutichina jsem se dověděl, jak přijali v Baku zprávu o našem přechodu ke Kučuk chánovi. Byli jsme prohlášeni za psance, náš majetek zkonfiskován, ale navenek mezi lidem se rozšířila zpráva, že jsme byli zajati. To se dověděli i krajané, kteří s domněnkou, že jsem v Persii zajat, odjížděli do vlasti. Šutichin zanechal v Baku příbuzné a vzpomínal na ně s obavou, nejsou-li pronásledováni.“ (Kolář, 1936, s. 77)

Po konečné porážce hnutí a svém propuštění ze zajetí se s nimi již nikdy nesetkal a zanechává pouze malé zprávy o jejich pozdějším osudu:

„Většinu džengelců jsem již nespatriil, rozešli se, ani nevím kam. Šutichin a Kargarateli odešli do Teheranu, chtěli vstoupiti do kozácké brigády...“ (Kolář,1936, s. 103).

O těchto dvou mužích se mi nepodařilo nalézt v sekundární literatuře další zprávy. Pouze Chaqueri zmiňuje na straně 360, že se 4. listopadu 1921 Vasilij Garkaltseli, bývalý gruzínský důstojník v carské armádě, vzdal vládním jednotkám. Vzhledem ke Kolářově tendenci komolit všechna jména ve mně však nepanuje úplná jistota, že se jedná o stejnou osobu.

Při hnutí také pracovali jiní Evropané – podobně jako Kolář – specialisté ve svých profesích:

„Hned v prvních dnech přišli vojáci a postavili mi do pokoje polní vojenský telefon. Montér byl Rakušan z Vídně a hned se ke mně hlásil. Pracoval před válkou také v Rusku a teď byl již delší dobu v Džengeli. Liboval si, že je dobře placen a byl spokojen se svým místem“ (Kolář,1936, s. 70).

„... montér zůstal v Reštu a později pracoval při rozvádění elektrického osvětlení“ (Kolář, 1936, s. 103).

Neidentifikované osoby

Achmed chán Sumasra

Kolář se při příjezdu seznámil s touto osobou:

„V Sumasra byli jsme předmětem nových ovací a hosty tamních chánů. Seznámil jsem se s mirzou Achmed chánem Sumasra, který mi později pomáhal ze zajetí. Mluvil dobře rusky“ (Kolář, 1936, s. 65).

Při ústupu do lesů se k němu donesla zpráva o zradě této osoby:

Seidžel aga

„Po čtyřech dnech přišel posel se zprávou, že Kišederi je vypáleno, Hasan chán odešel bez boje až v poslední chvíli, Kučuk chán ustupuje s několika věrnými k hranicím Šachsevánů. Na jeho hlavu je prý vypsána cena. Jeho stoupenci jsou rozptýleni po lesích a mnozí ho již opustili. Tak prý Seidžal aga přestoupil zjevně na vládní stranu a teď prý se svými lidmi chytá po lesích přívržence Kučuk-chánovy. Kozáci se zastavili v Kišederi a dále již nepostupují. Posel přinesl zároveň vzkaz Hasan chána, abychom vše zakopali a odešli výše do hor, kde bychom byli jisti před lidmi Seidžalovými. Stalo se tak. Uklidili jsme, co jsme mohli“ (Kolář,1936, s. 87).

Zhodnocení praktické části

K neúspěchu a potlačení hnutí džangalí vedla kombinace faktorů, které lze rozdělit na vnější a vnitřní. Zahraniční mocnosti, konkrétně bolševické Rusko a Velká Británie, sehrály zásadní roli v oslabení hnutí. Jejich zásahy nebyly pouze přímé, ale také nepřímé, například ve formě manipulací, které rozvracely vnitřní soudržnost hnutí. Britská podpora centrální teheránské vládě a ruské bolševické zásahy, včetně počátečního spojení a následného konfliktu s džangalci, vytvořily tlak, kterému hnutí nedokázalo dlouhodobě čelit. Tento vnější tlak byl navíc umocněn nedostatkem materiálních a logistických zdrojů, na jejichž základě by hnutí mohlo vést efektivní odpor.

Vnitřní problémy hnutí byly neméně závažné. Klíčovou překážkou byl ideologický rozkol mezi Kučik chánem a jeho spojenci na jedné straně a komunistickou frakcí na straně druhé. Zatímco Kučik chán zůstal věrný původním cílům hnutí, jako bylo odstranění kádžárovské dynastie a zlepšení sociálních podmínek, komunisté prosazovali radikálnější agendu, která se odklonila od původních myšlenek. Tento rozpor nejen ztížil vnitřní spolupráci, ale přímo vedl k rozštěpení hnutí a jeho oslabení. Postupné zhoršování geopolitické situace v regionu a sílící tlak centrální vlády v Teheránu nakonec znamenaly definitivní porážku džangalců.

Jan Kolář, jako přímý pozorovatel působení hnutí džangalí, ve svých memoárech zanechal cenný popis každodenního života a fungování tohoto hnutí. Jeho svědectví poskytuje unikátní pohled na organizační aspekty, vztahy mezi jednotlivými členy a praktické problémy, kterým džangalci čelili. Nicméně jeho reflexe vykazují i určité limity. Kolářovy popisy jsou ovlivněny jeho osobními sympatiemi a kontextem, ve kterém bylo jeho svědectví zaznamenáno. Jeho pohled na vnitřní politiku a ideologické rozpory například postrádá hlubší analýzu. Zatímco moderní historiografie klade důraz na širší politické, ideologické a mezinárodní souvislosti, Kolář se soustředí především na praktickou stránku života v hnutí a interakce s jeho členy. Tato omezení však neubírají na hodnotě jeho svědectví, které představuje důležitý doplněk k jiným zdrojům.

Mírza Kučik chán, jako vůdčí osobnost hnutí džangalí, zůstává jednou z nejvýraznějších postav moderní iránské historie. Jeho charismatické vedení, jednoduchý životní styl a blízkost k obyčejným lidem mu zajistily obdiv a respekt nejen mezi jeho stoupenci, ale i mezi jeho protivníky. Svou vizí sociální spravedlnosti a národní emancipace dokázal sjednotit různé frakce a získat podporu ve společnosti. Nicméně jeho idealismus a pragmatická rozhodnutí, jako bylo například příměří s Brity v roce 1918 nebo spolupráce s komunisty, která byla spíše

strategickou nutností než ideologickým spojenectvím, se staly i jeho slabinou. Tyto kroky vedly k oslabení hnutí a často vyvolávaly vnitřní konflikty, které narušovaly jeho jednotu.

Jedním z největších problémů Kučík chána byla jeho politická neústupnost. Přestože několikrát dostal nabídky k dohodě s centrální teheránskou vládou, nikdy k definitivnímu kompromisu nedošlo. Na jedné straně to svědčí o jeho odhodlání a věrnosti ideálům, na druhé straně to však naznačuje absenci politických instinktů, které by mu umožnily najít kompromisní cestu a prosadit své cíle i jinými prostředky než ozbrojeným odporem. Tato neústupnost, kombinovaná s vnějšími tlaky a vnitřními rozpory, vedla k postupnému oslabování hnutí, jeho finální porážce a osobní tragédii Kučík chána.

Z historického hlediska je Mírza Kučík chán inspirativní postavou, která se stala symbolem boje za demokratizaci Íránu a sociální spravedlnost. Jeho role v hnutí džangalí je nezpochybnitelná, přestože jeho úsilí nebylo korunováno úspěchem. Hnutí džangalí jako celek odhaluje složitost revolučních procesů v době geopolitického tlaku a vnitřních konfliktů. Jeho odkaz ukazuje na význam sociálně-ekonomických problémů v revolučních hnutích a potřebu strategického vedení, které dokáže překonat ideologické rozpory a sjednotit různé frakce.

Závěrem lze říci, že hnutí džangalí zůstává důležitým příkladem revolučního hnutí v moderních dějinách Íránu. Ačkoliv bylo potlačeno, jeho myšlenky o svobodě, nezávislosti a sociální spravedlnosti nadále inspirovaly budoucí generace. Mírza Kučík chán pak zůstává symbolem neústupného boje za ideály, byť jeho příběh poukazuje také na nutnost kompromisu a pragmatické politiky v prostředí, které je poznamenáno hlubokými vnitřními rozpory a vnějšími tlaky. Tato analýza ukazuje, že porozumění hnutí džangalí vyžaduje komplexní pohled zahrnující jak osobní příběhy, tak širší politické a historické souvislosti. Kolářovy memoáry v tomto ohledu nabízejí jedinečný zdroj, který doplňuje moderní historické analýzy, a přispívají tak k lepšímu porozumění této klíčové kapitoly íránských dějin.

Závěr

Tato práce se zabývala analýzou hnutí džangalí v íránské provincii Gílán v letech 1915–1921 s důrazem na roli Mírzy Kučík chána a reflexe tohoto povstání v pamětech českého inženýra Jana Koláře. Skrze kritické zkoumání Kolářových memoárů a jejich komparaci s poznatky moderní historiografie v perštině a angličtině bylo možné osvětlit nejen klíčové aspekty tohoto povstaleckého hnutí, ale i jeho širší historický a politický kontext.

Hnutí džangalí představuje jedinečný příklad národně-osvobozeneckého boje proti zahraničnímu vlivu a slabosti centrální vlády v období politické nestability první poloviny 20. století. Povstání, vedené charismatickým Mírzou Kučík chánem, usilovalo o vytvoření spravedlivější společnosti, která by byla nezávislá na zahraničním diktátu a zároveň by nabízela sociální a ekonomické reformy. Přestože jeho cíle zůstaly nenaplněné, hnutí na krátký čas představovalo alternativní model politické a sociální správy v provincii Gílán.

Jedním z klíčových závěrů této práce je identifikace faktorů, které vedly k porážce hnutí džangalí. Mezi ně patřily vnější tlaky zahraničních mocností – zejména bolševického Ruska a Velké Británie –, které svými intervencemi narušily vnitřní soudržnost hnutí. Tento tlak byl dále umocněn vnitřními rozpory mezi samotnými členy hnutí, především mezi Kučík chánem a komunistickou frakcí, která prosazovala radikální agendu neslučitelnou s původními myšlenkami a cíli džangalců. Selhání strategické spolupráce, nedostatek materiálních a logistických zdrojů a rostoucí síla centrální vlády v Teheránu nakonec vedly k vojenské porážce hnutí a jeho konečnému zániku.

Z hlediska osobnosti Mírzy Kučík chána se práce zaměřila na jeho charismatické vedení, skromný a asketický životní styl, který mu zajistil oblibu mezi obyčejnými lidmi, a na jeho politické strategie. Kučík chán je vykreslován jako vůdce s hlubokými morálními zásadami a oddaností svým ideálům. Nicméně jeho politická neústupnost a neschopnost nalézt kompromis s ostatními frakcemi, včetně komunistů a centrální vlády, naznačují absenci pragmatických politických instinktů, které by mohly hnutí zajistit větší šanci na přežití.

Analýza Kolářových memoárů poskytla cenný pohled na každodenní život a organizační dynamiku hnutí džangalí. Kolář, jako zahraniční pozorovatel, přinesl jedinečný a zároveň subjektivní pohled na události tohoto období. Jeho popisy hnutí jsou v mnoha ohledech jedinečné, nicméně vykazují určité limity, zejména pokud jde o pochopení širších politických a ideologických souvislostí. Kolář se více zaměřil na praktické aspekty každodenního fungování hnutí, zatímco moderní historiografie klade větší důraz na geopolitické a ideologické faktory.

Přesto jsou jeho memoáry důležitým pramenem, který doplňuje sekundární zdroje a poskytuje živý obraz života v hnutí džangalí.

Hnutí džangalí a jeho odkaz však přesahují samotné události let 1915–1921. Ideály, za které Mírza Kučík chán a jeho stoupenci bojovali – nezávislost, sociální spravedlnost a národní emancipace –, nadále inspirovaly budoucí generace reformátorů a revolucionářů v Íránu. Přestože bylo hnutí poraženo, jeho myšlenky a boj za lepší společnost zůstávají důležitou součástí moderní íránské historie.

Hnutí džangalí a jeho vůdce Mírza Kučík chán představují fascinující kapitolu íránských dějin, která nabízí cenné lekce o složitosti revolučních hnutí, významu ideálů a nutnosti pragmatického politického vedení. Tato práce zdůraznila význam kombinace primárních zdrojů, jako jsou Kolářovy paměti, a moderní historiografie pro komplexnější pochopení klíčových historických událostí. Hnutí džangalí tak zůstává nejen předmětem historického bádání, ale i inspirací pro reflexi o možnostech politické změny a odporu v obtížných geopolitických a společenských podmínkách.

Seznam literatury

Primární prameny:

KOLÁŘ, Jan. Na vlnách revoluce v zemi věčných ohňů. Praha: Československá grafická unie, 1936.

Sekundární literatura v češtině a perštině:

BEČKA, Jiří. „Čech v íránském povstání roku 1921.“ *Slovanský přehled*, 1991, s. 174–176.

FACHRÁJÍ, Ebrahim. Sardár-e džangal. Teherán: Enteshárát-e Amir Kabir, 1940.

KASRAVÍ, Ahmad. Tarích-e mašrúte-je Írán: Historie íránské konstituční revoluce. Teherán: Amír Kabír, 1940.

Sekundární literatura v angličtině:

ANDERSON, Benedict. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London: Verso, 2016. ISBN 978-1-78478-675-5.

ATABAKI, Touraj. Iran and the First World War: Battleground of the Great Powers. London: I.B. Tauris, 2006. ISBN 978-1-86064-964-6.

ATABAKI, Touraj. Iran in the 20th Century: Historiography and Political Culture. London: I.B. Tauris, 2006. ISBN 978-1-86064-964-6.

AXWORTHY, Michael: *Dějiny Íránu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2022. ISBN 9788074228896

BAKHASH, Shaul. „The Reign of the Qajars: Corruption and Reform.“ In *Modern Iran Since 1797*. Cambridge: Cambridge University Press, 1971. ISBN 978-0521098262.

BEEVOR, Antony. Russia: Revolution and Civil War 1917–1921. London: Viking, 2022. ISBN 978-0-670-92272-3.

CHAQUERI, Cosroe. The Soviet Socialist Republic of Iran, 1920–1921: Birth of the Trauma. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1995. ISBN 978-0822937522.

CRONIN, Stephanie. Reformers and Revolutionaries in Modern Iran: New Perspectives on the Iranian Left. London: Routledge, 2004. ISBN 978-0415338123.

DAILAMI, Pezhmann. „The Bolsheviks and the Jangali Revolutionary Movement, 1915–1920.“ *Iranian Studies*, vol. 23, no. 1, 1990, s. 39–61. ISSN 0021-0862.

DUNSTERVILLE, Lionel. *The Adventures of Dunsterforce*. London: Edward Arnold, 1920. ISBN 978-0342209871.

HASANLI, Jamil. *Foreign Policy of the Republic of Azerbaijan: The Difficult Road to Western Integration, 1918–1920*. London: Routledge, 2018. ISBN 978-1138634294.

Teoretické zdroje:

ANDERSON, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso, 2016. ISBN 978-1-78478-675-5.

SKOCPOL, Theda. *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia, and China*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979. ISBN 978-0521294992.

VAN DIJK, Teun A. *Discourse and Power*. London: Palgrave Macmillan, 2008. ISBN 978-0230574015.

Přeložené prameny ke Kolářovi:

KOLÁŘ, Jan. *Bígáne-jí dar kenár-e Kučík Chán (Cizinec nablízku Kučík chánovi)*. Překlad: Rezá MÍRČÍ. Teherán: Farzán-e rúz, 2022.

Internetové zdroje:

IRNA. „Paríroch Džangalí: Odkaz rodiny Mírzy Kučík chána“ Islamic Republic News Agency (IRNA), 2015. Dostupné na: <https://www.irna.ir/amp/81865448/>

ISNA. „Zbourání historického domu Jusufa chána v Reštu.“ Iranian Students' News Agency (ISNA), 2023. Dostupné na: <https://www.isna.ir/news/1402090201010/>

Encyclopædia Iranica. „Hnutí džangalí.“ Encyclopædia Iranica Foundation, Inc. 2012. Dostupné na: <https://www.iranicaonline.org/articles/jangali-movement>